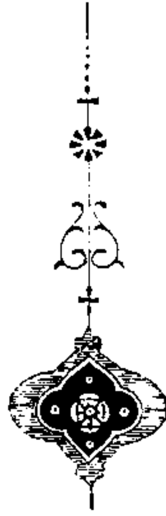
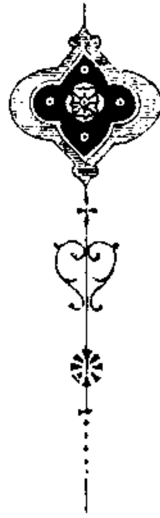




رسالهٔ اخلاق





RISALE-i AHLAK

yazan

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye Reisi

Mehmet Sadık Rifat Paşa

Risâlenin metnini yeni Türk harflerine çevirip,
Arapça ve Farsça sözlerin lugatçesini hazırlayan

Dr. Isak Jerusalmi

LADINO BOOKS

Cincinnati, OHIO
1990



And a great and strong wind rent the mountains,
and broke in pieces the rocks before the Lord;
but the Lord was not in the wind.
And after the wind an earthquake;
but the Lord was not in the earthquake.
And after the earthquake, a fire;
but the Lord was not in the fire.
And after the fire, a still small voice.

1 Ki 19:12

Bağa geliniz. Yeşil giyinenlere bakınız !

Her köşede bir çiçekçi dükkânı var.

Güller gülerek bülbüllere diyor ki:

Susunuz, ve susarak seyrediniz!

Mevlâna



ÖNSÖZ

Masabaşına oturmuş her yazar, içini dökmek fırsatını kaçırmamalıdır.

Bir köşede, eski harflerle yazılmış, Tanzimat devrinin büyük diplomatlarından, ileri görüşlü Mehmet Sâdık Rifat Paşa'nın (1807-1857) yazdığı *Risâle-i Ahlâk* kitabı yüzüme bakıyor, eski harflerinin çengelleri gözlerimi kamaştırıyor. Alfabe devriminin yer bulduğu 1928 senesi doğumlularından olmakla, ecdâdımızın doğup büyüdüğü eski harflere ancak sonradan ısınabildim.

Öbür köşede, yine Tanzimat devri hâkimlerinden, ileri görüşlü Yehezkel Gabbay'ın (1825-1898) Ladino'ya çevirdiği *Risâle*'nin *Buen Dotrino* adlı tercümesi, miadı dolmuş sözleri ile beni huzursuzlandırmakta. Bu iki kitabı karşıkarşıya getirip konuşturmak gerekir.

Bunlar gibi nice "eski" kitabın sarımtrak sahifeleri, zavallı kimselerin elile çekirdekçi ve leblebici dükkanlarına satılmış, kesekâğıdı diye kullanılarak, çöp tenekelerine atılmış. Kala kala o devrin yayınlarından bir avuç yazı, ünlü kütüphane dolaplarına sığınmış, kilit altında yaşamakta ve beklemekte. Yüz yılı aşan fecî bir bekleyiş ve yalnızlık bu ! Güneş ışığı görmemiş bunca kitabı kim okuyacak, kim değerlendirecek? Bilirkişi yetişmiyor ki !

* * * *

1992'ye az kaldı. Dindaşlarımın beşyüz yıllık olgunlaştırıcı maceralarını, İspanyadan Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gelmelerini ve hüsnü kabullerini anmak şanlı bir görev. Bu iş konferanslarla da olur, konser ve filimlerle de yerine getirilebilir. Tek kişinin başından geçen olumlu hatıralar, böyle bir görevi boydan boya kapsamıyabilir. Tek kişinin dışında da böyle bir görevi anlıyan başka nesne var mı diye de sorulabilir.

* *

Tatlı hatıralar !

Güzelim İstanbulun Anadolu yakasında doğdum.

Köyüm, şirin ve serin Kuzguncuk.

Nâhiyem, kasrile tanınmış Beylerbeyi. Her yaz saray bahçesinden bizim eve saray bahçıvanı Bekir bey'in hazırladığı manolya demetleri gelirdi.

Kazam, Üsküdar. Arnavutlukta diğer bir Üsküdar varmış ama Suhûlet ve Sâhilbent yandan çarklı araba vapurlarının yanaştığı bizim Üsküdar kadar canlı olamaz. Şirketi Hayriyyenin vapurları hayat damarımızdı. Numaraları, isimleri, baca yükseklikleri veya tekne boylarile hepsini, sisli veya tipili havalarda bile, teker teker uzaktan tanımakta yarışırdık. Çımacılıktan kaptanlığa yükselen 63 numaralı Sütlüce gemisinin Tahsin kaptanı ile sabah akşam, yaz kış selamlaşırdık.

Paşa Limanı semtinde büyüdüm. Nereye gitsem, eski komşularımız Şeref bey ve Sâdiye hanımın komşuluklarını halen ararım. Yalılarına balık tutmıya giderdik. Birbirlerine daima "beyefendi" ve "hanımefendi" diye hitabederler, güzel edep ve saygı kurallarından ayrılmak şöyle dursun, hiç kimseyi incitmek akıllarından geçmezdi. Şeref beyin bana "Sevgili Oğlumuz" diye yazdığı mektuplar en değerli yâdigarlarımdır.

* *

Babam hep anlatırdı !

Ondan vatan sevgisini öğrendim. Türk edebiyatını, klâsik Türk musikisini herşeyden çok beğenir ve severdi. Balkan harbinin başlangıcından, birinci dünya harbinin sonuna kadar yedi uzun yıl vatan hizmetinde bulunmuştu. 1912'de patlayan Balkan harbinde Üsküp cephesinde savaşmış, oradan Doğuya nakledilerek "Saltânat-ı Seniyyenin Gürcistan mümessil-i siyâsî ve askerî"si Abdülkerim Paşanın özel tercümanlığını yapmıştı.. Anlatırdı, bir gün Abdülkerim Paşa onu yanına çağırarak şöyle demiş: "Vazifemiz burada vatanımızı müdafaa etmektir. Seni kibar gördüm, tercüman olarak yanıma almak istiyorum. Tüm muhaberat ve mükâlematta mutlak ketümiyet isterim. Ne dersin"? Babam da hemen "emredersiniz Paşam" cevabını vermiş.

Annem de anlatırdı !

Kendisi ve teyzem, iki kardeş, birinci dünya harbi sıralarında Çapa Darül Muallimat Öğretmen Okulunda hocalık yapmışlardı. Senelerce evimize annem ve teyzeme "hocam, hocam" diye hitabeden Çapa mezunları ziyarete gelirdi.

İlk Okulum, Nakkaş Baba tepesinin Marko Paşa konağında yeni açılan Üsküdar 45 inci İlk Okulu. Öğretmenim, anneme ve teyzeme "hocam" diye hitabeden, tüm Kuzguncuğun sevdiği ve saydığı, genç, uzunboylu, ateş gözlü, nâzik ve kibar Muazzez hocamızdı. Çiçeği burnunda genç öğretmenimiz alfabe ve dil devrimlerini candan benimsemişti. Kürsüsünün gözünde tuttuğu minik cep kılavuzunu durmadan kullanır, şu veya bu sözün öztürkçesini aramakla, omuzlarına düşen sorumluluğu yerine getirirdi. İleri görüşlü olmayı ilk kez Muazzez hocamın ruhunda buldum.

Diğer yandan, hendese hocamız emekliye ayrılmak üzere olan Halit beydi. Ondan müselles, murabba ve mustatîl gibi okkalı terimlerden tad almayı öğrenmiştik. Coğrafya dersinde her memleketin mesâhayı sathiyesi ve dağlarının irtifaını ve tesviye münhanilerini değerlendirmek gerekiyordu. İleri görüşlülüğün dahi sağlam temellere dayanması gerektiğini ilk kez Halit beyden öğrendim.

Genç olsun, yaşlı olsun, tüm öğretmenlerimden elde ettiğim bilgi ve feyiz tohumları bahçemde, hayatım boyunca, bol meyva veren gür ağaçlar yetişdirdikleri zannındayım.

* *

Hiç unutulurmu?

Kasım 1938. Nakkaş tepesinden Dolmabahçe Sarayını gözetliyor, bugün de direğe bayrak çekilecek mi diye endişe içinde sınıf pencerelerinden bakıyorduk. On Kasım sabahı ise, bayrak yarıya inmiş, büyük Atatürk hayata gözlerini yummuştu. Okul olarak hepimizi Dolmabahçe Sarayına götürme görevi Muazzez hocaya düşmüştü. Vapurla Beşiktaşa, oradan Dolmabahçeye ve Sarayın büyük Kabul Salonuna, o başta olmak üzere, sıra ile girmiştik. Yirminci yüzyılın yetiştirdiği dâhilerin en güzidesi, ölmez Atatürkün önünde son saygı duruşunda bulunmamdan daha aziz bir hatıra bulamıyorum aklımda. Son yetmiş yıl

içinde dünya çapında nice önder geldi, geçti. Bizim Kemal Paşanın önderliği ise zamanı aşan nitelikte, pek derinden gelen görüş ve kaygılara dayanan olağanüstü bir çaba.

* * * *

Rifat Paşanın Risâlesi ve hakim Gabbayın tercümesi, fransızların *Livre de Morale* dedikleri, genel ahlak kurallarını gençlere aşılamak amacı ile yazılmış basit eserlerdir. Verilen öğütler o zamanın yaşama kural ve kıstaslarına uygun olmakla beraber, bugün dahi değerlerini tamamen kaybetmemişlerdir. Dün de, bugün de amaç kâmil insan yetiştirmekdir ki bu "bilmediği şeyleri bilenlerden öğrenip bilmek ve kitabından öğrenip bellemek ile olur". Tek yol da: "şemâil-i hamîde ve fezâil-i memdûheye terğîb ve ahlâk-ı reddîye ve secâyâ-yı zemîme ve rezîleden tenfîr"dir. Bunlar değişmedi ve değişemez. Beşyüz yıllık hayırlı komşuluğumuzu, tesadüfün dikkatime getirdiği bu iki kitabı tekrar güneş ışığına çıkarmakla anmak; bizim gibi, ecdadımızın da aynı sorunlarla savaştıklarını, tarih boyunca süzülen olumlu hatıralarımızı tazeliyerek okumak, sıkıntılarımızı gidermekte elbette yardımcı olabilir.

* *

Günümüze daha yakın sayılan Tanzimattan bu yana, nerelerde idik, nerelere geldik. Dahilde, Türkiye Musevi topluluğunun anavatana bağlılığını bilmiyen yok gibi. Hariçte yaşıyanlarımızın olumlu hatıralarına dayanan iyi niyetleri ise, bilseniz ne derin, ne sarsılmaz.

Beşyüz yıldır aziz Türkiyemizin kaderi bizim kaderimiz olmuştur. Onun yükselmesi, bizi de yükseltmiştir. Gerilemesindeki sıkıntılarını paylaşıp biz de sarsılmış ve sıkıntı çekmişizdir. Yarının parlak güneşi artık doğmuştur. Allahım, Türkiye Cumhuriyetimizi daima payidar eyle !



TÜRK ANSİKLOPEDİSİ'nden

(Cilt 27, sahife 325)

RIF'AT PAŞA, Mehmed Sâdık (İstanbul 1807 - İstanbul 1857), Türk devlet adamı. Tophâne nâzırı Hacı Ali Bey'in (ölm. 1835) oğludur. Onun babası Enderûnî Saîd Bey, onun babası da Bostancı başı Vidinli Hacı Gümüşserv Osmân Ağa'dır. Tahsilden sonra bir yıl Enderûn-i Hümâyûn Hazîne Odası'nda bulundu, sonra sadâret mektûbî kalemine (başbakanlık özel kalemi) kâtib yardımcısı olarak girdi. Parlak istîdat göstererek 1824'te hâcegân rütbesini aldı. 1828'de âmedî odası halîfesi oldu. II. Mahmûd'a (1808-1839) Edirne-Gelibolu seyahatinde eşlik etti. Kendini beğendirdi; râbia rütbesi ve nişân aldı. Vezir Pertev Paşa'nın da dikkatini çekti ve Reşid Paşa'yı yetiştiren bu devlet adamı, R. P.'yı da himâyesine aldı. 1834'de âmedî vekîli (dış işleri genel sekreter yardımcısı vekili) oldu. Bu makama, Mustafa Reşid Bey'in (Paşa), Paris sefirliğine gönderilmesi üzerine, onun yerine getirilmişti. 1836 sonunda Mustafa Reşid Paşa, hâriciye müsteşârı olunca, onu asâleten âmedî (dış işleri genel sekreter yardımcısı) yaptı. Ertesi yıl, Viyana büyükelçisi oldu. Avusturya imparatoru eşliğinde İtalya'ya gitti ve Şansölye Prens Metternich'le şahsî dostluk kurarak, Avrupa milletlerarası politika sahnesine girdi. 1840'ta Mısır'a giderek Vali Mehmed Ali Paşa'ya I. Abdülmecîd'in (1839-1861) irâdesini teblîğ etti ve hâriciye müsteşarlığına getirildi. Az sonra sadâret (başbakanlık) müsteşârı, 30 Mart 1841'de vezir (mareşale eşit en yüksek mülkî rütbe) pâyesiyle hâriciye nâzırı (dış işleri bakanı) oldu. Nâzırlıkta 9 ay kaldı. Meclis-i Vâlâ üyesi, sonra ikinci defa Viyana sefîri, 1843 nisanında ikinci defa hâriciye nâzırı, 2 yıl geçmeden tekrar Meclis-i Vâlâ üyesi, 1845 eylülünde Meclis-i Vâlâ reîsi (kabine'ye dâhildir), 28 Şubat 1848'de mâliye nâzırı, 22 Nisan 1848'de üçüncü defa hâriciye nâzırı, 13 Ağustos 1848'de ikinci defa Meclis-i Vâlâ reîsi, 1850 ocağında mecâlis-i âliyye'ye memur (devlet bakanı), 29 Nisan 1850'de üçüncü defa Meclis-i Vâlâ reîsi oldu. İmtiyâz Nişânı aldı. 7 Mart 1853'te dördüncü defa hâriciye nâzırı, 15 Mayıs 1853'te dördüncü defa Meclis-i Vâlâ reîsi oldu. 8 Ekim 1854'te Meclis-i Tanzîmât üyeliğine getirildi. 11 Ocak 1857'de öldü. Eyüb'de Neslişah Medresesi avlusunda gömüldü. Tanzîmat devrinin büyük diplomatlarındandır. Bir ara sadârete getirilmesi bahis konusu olmuşsa da, gerçekleşmemiştir. Mustafa Reşid Paşa'nın oğullarından Ahmed Celâl Paşa, dâmâdı idi. Yazılarından seçmeler, oğlu tarafından, *Metrûkât-ı Âsâr-ı Rif'at Paşa* adıyle yayınlanmıştır. Oğlu Vezir Mehmed Raûf Paşa'dır. Encümen-i Dâniş (Akademi) ve Meclis-i Maârif üyeliğinde de bulunmuş olan R. P., çok zengin bir âilenin tek oğlu idi. Okullarda okunan *Risâle-i Ahlâk* ve sâir eserleri vardır. (Y.Ö.)

خدمت وثیقه‌سیدر

وثیقه
٢٥/١/٣٢

حامل وثیقه صاحبی داود افندی سلطنت سنیه‌نک گرجستانده مقیم سیاسی هیئتمه منتخب بالذات سنهٔ
... عسکریه ... خارجیه ده ... اعضا ...
مدت طرفمده ابقای حسن خدمت ایلمه‌سی و اصلاً بدنیه ... ازالهٔ شایبه
ایلمشدر . کندیسی مشتغل و اکثریا کتبه و تحریرات استخدام ایدیلرك حکومت خصلتی ... موافقتی
متضمن وظائف ... وظیفه سنده وقفه نفسی صوتیله دوام ... استخدام
قابلیت ... ایدیلور . اوزنه قارشی ... سیرتی معلومدر . بدنیه عدالت حسن استخدام
اوله‌رق بو وثیقه اعطا ایلمشدر .

سلطنت سنیه‌نک گرجستانده مقیم
سیاسی هیئت رئیسی
میرلوا
عبدالکریم
«سابق»

Abdülkerim Paşanın babama verdiği hizmet vesikası.

Hizmet Vesikasıdır

Der Saadet
22.1.1335

İşbu vesika sahibi David efendi saltanat-ı seniyyenin Gürcistan mümessil-i siyasî ve askerî maiyetinde bulunduğu beş ay müddet zarfında ifâ-yı hüsn-ü hizmet eylemiş ve usulen yedine tezkeresi itâ olunarak diğer efrâd-ı askeriyye gibi terhis edilmiştir. Kendisi mümessilliğin fransızca ketb ve tahririnde istihdâm edilerek ezher cihet şayân-ı memnûniyyet vazife görmüştür. Vazifesinde vakf-ı nefs sûretiyle devam ve sa'y ve ketumiyet-i fâhiş-i hulk bu efendiyi karakterize ediyor. Âmirine karşı ediptir ve hüsn-ü sireti mecvuttur. Yedine alâmet-i hüsn-ü istihdâm olarak işbu vesika itâ edilmiştir.

Saltanat-ı Seniyyenin Gürcistan mümessil-i
siyasî ve askerisî
"sabık" Mirlevâ
Abdülkerim Paşa

Hizmet Vesıkasının yeni harflere çevrilmiş metni

Çatalca Tren Istasyonu Âmirinin Olumlu Duyguları

4 Mart 1924 tarihinde, halifeliğin ilgasından sonra, İkinci Abdülhamidin İstanbuldan Çatalcaya araba ile, oradan da trenle Avrupaya gitmesi kararlaştırılmıştı. Hususî kâtip, Salih Keramet Nigâr,* kitabında Çatalcaya gelen araba kafilesinin demiryolu istasyonuna varışını şöyle anlatıyor:

> Rumeli Demiryolları Şirketinin oradaki âmiri meğer bir musevî yurddaşımızmış. Efendimizin ve âilesi âzâsının dinlenmelerine elverişli başka bir yer bulunmadığı için üst kattaki dâiresini böyle habersiz gelen yüksek misafirlerin istirahatine tahsis etti, çoluk çocuğuyla da îzâz ve ikramlarına koyuldu. İçten gelen bu saygı ve sevgi yardımlarına Efendimiz tarafından takdirle teşekkür ettiğimiz zaman da:
>
> *"Osmanlı Hânedânı Türkiye müsevilerinin velînîmetidir. Atalarımız İspanya'dan sürüldükleri, kendilerini koruyacak bir ülke aradıkları zaman onları yokolmaktan kurtardılar, devletlerinin gölgesinde tekrar can, ırz ve mâl emniyetine, din ve dil hürriyetine kavuşturdular. Onlara, bu kara günlerinde, elimizden gelebildiği kadar hizmet etmek, bizim vicdan borcumuzdur"*
>
> dedi ve gözlerimizi yaşarttı.

---

* Salih Keramet Nigâr, *Halife İkinci Abdülmecid*, İnkilâp ve Aka Kitabevleri, Istanbul 1964, sahife 8.

الجوهر في الناس لا في البحر

والغنى في القناعة لا في المال

١٣٤١



تفكر ساعة خير من عبادة سنة

Risâle-i Ahlâk

eser

Rifat

1306

رسـالۀ اخلاق

اثر

رفعت

١٣٠٦

İşbu fürû'-i ahlâk-ı beşeriyyeyi bil-îcâz hâvi olan müellif-i dilnişin-i inşâ, ve mecelle-i celîle-i bi-misil ve bahâ, bil-cümle etfâl ve sıbyânı, belki mutlak insânı, şemâil-i hamîde ve fezâil-i memdûheye terğîb, ve ahlâk-ı reddiyye ve secâyâ-yı zemime ve rezîleden tenfîr ve tertîb*-i niyyet-i hayriyyesile, reis-i Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, devletlû es-seyyid Mehmed Sâdık Rif'at Paşa *-yesserehü l-Mevlâ limâ yüridühü vemâ yeşâ-* hazretlerinin, kalem-i telîf-i hayriyyet elîflerile, ta'bîrâtı açık ve eshel olarak tertîb ve tasnîf buyurulmuş olan bir eser-i mu'teber olup, karîn-i kabûl, dikkat-ı şümûl-i humâyûn buyurulduğu hâlde, ihyâkerde-i zılliyetpenâh olan mekâtib-i sıbyânda okutdurulmasına, ruhsat-ı seniyye buyurulması istid'âsile, huzûr-i mekârim-nüşûr-i şâhinşâhâneye lede t-takdîm, *-rabbimiz ta'âla ve tebâreke devlet ve şevketini müzdâd eylesin-* zât-ı fârûkiyyi s-sıfât, Padişâh-ı âlempenâh, ahlâk-ı nebeviyye ve tevâzuât-ı mesnûne ile muttasıf, ve kelâm ve kitâbetde muktezâ-yı hâl, ve makâma mutâbakat demek olan belâğa-i meleke ve kemâl üzre vâkıf ve mütelif oldukları cihetden, risâle-i mezkûrenin, matla'ından makta'ına dek, bil-cümle sütûru nûr-i ayn mütâla'a-i tahkîk lâmi'alarile münevver kılınırak, ve ol tuhfe-i pesendîde pâdişâh-ı dîn-i perver Efendimizin kalem-i tedkik, rakam-ı mes'ûdelerile tashîh ve islâh-ı şerîfine dahi şâyân; ve yazısı harekât ve san'ile gâyet okunaklı ve güzel, ve etfâle

---

* Var. ترهيب in some typeset editions

اشبو فروعِ اخلاقِ بشریه‌یی بالایجاز حاوی اولان مؤلّفِ دلنشین
انشا و مجلّهٔ جلیله‌نک مثلی و بهاسی بالجمله اطفال و صبیانک بلکه مطلقا
انسانک شمائلِ حمیده و فضائلِ ممدوحه‌یه ترغیب و اخلاقِ ردیّه
و سجایایِ ذمیمه و رذیله‌دن تنفیر و ترتیبِ نیّتِ خیریه‌سیله رئیسِ
مجلسِ والایِ احکامِ عدلیّه دولتلو السیّد محمد صادق رفعت پاشا
یسّره المولی لما یریده و ما یشاء حضرتلرینک قلمِ تألیفِ خیریت الیفلریله
تعبیراتی اَجلی و اسهل اوله‌رق ترتیب و تصنیف بیورلمش اولان بر اثرِ
معتبر اولوب قرینِ قبولِ دقتِ شمولِ همایون بیورلدیغی حالده احیا
کردهٔ ظلّیتپناهی اولان مکاتبِ صبیانده اوقوتدیرلسنه رخصتِ
سنیه بیورلمسی استدعاسیله حضورِ مکارم منشورِ شهنشاهانه‌یه
لدی التقدیم ربّمز تعالی و تبارک دولت و شوکتنی مزداد ایلسون
ذاتِ فاروقیّ الصفات پادشاهِ عالمپناه اخلاقِ نبویّه و تواضعاتِ
مسنونه ایله متّصف و کلامِ کتابنده مقتضای حال و مقامه
مطابقت دیمک اولان بلاغت ملکه و کمالِ اوزره واقف و مؤلف
اولدقلری جهتدن رسالهٔ مذکوره‌نک مطلعندن مقطعنه‌دک
بالجمله سطوری نورِ عینِ مطالعهٔ تحقیق لامعه‌لریله منوّر قلنه‌رق
و اول تحفهٔ پسندیده پادشاهِ دین پرور افندیمزک قلمِ تدقیق
رقمِ مسعوده‌لریله تصحیح و اصلاحِ شریفنه دخی شایان
و یازوسی حرکات و صنعیله غایت اوقوناقلی و کوزل و اطفاله

ta'lîmi her vechile eshel olacak keyfiyyetde tab olunarak, mekâtibe i'tâsı husûsunda emr-i hayr-i iştimâl-i sürûrâneleri zuhûrile, hakka ki bu emir ve fi'il gibi sitânı mücellâyı, mücellây-ı ihsân alel-ihsânda meşhûd olarak, kâffe-i bendegân ve teb'aları haklarında derkâr olan rahim ve eşfâk mülûkânelerini, mücâmele-i mezkûre ile dahi isbât ve i'lân buyurmuşlardır. İşte ezher cihet, peyderpey mir'āt-ı âlemde cemâl-ı şâhid-i ihsân bi-pâyânları meşhûd çeşm-i cihân ve hülâsa-yı kelâm şefkaten alâ halki-llâhi seciyye-i sahiyyesile mecbûl, ve husûsen dâimâ medâr-ı revnak-ı dîn ve devlet, ve kıvâm-ı asâyiş-i mülk ve millet olan ulûmun sühûlet ve tahsîlini mûcib, ve terk-i ta'lîm ve meşakkat-ı tahsîli dâfi, mevadd-ı hasene tedârikile, husûlü terbiyye-i umumiyyeyi müstevcib vesâil-i müstahsenenin îcâdı istihsâlinde, lütfen ve atfen sarf-ı efkâr, terfîk-i azm-ı sâdıkile meşgûl olup, tûl-i ömür ve şevketleri duâ-yı muttasıli l-edâlarına hasr-ı evkât-ı emr-i lâzım ve lâzib, ve ol ni'met-i nu'umet-i efzâdan ibâret bulunan duâ-yı râstı, duâ-yı pâdişâhâneyi dehan-ı devha** her subh ve şâm akvât etmek ile, tahsîl-i rızâ-yı necât ve selâmet-i mazâ***-yı uhdemize şer'an ve aklen hükmü vâcib olan Sultân muhyi l-fürûz ves-sünenin, ya'ni müşeyyid-i hayrât-ı hisân, ve mümhid-i meberrât ve ihsân oldukları mânende-i nûr-i âfitâb, dirahşân-ı zât-ı bergüzîde harekâtları

** Var. روحه in some typeset editions.

*** Var. امضای in some typeset editions.

تعلیمی هر وجهله اسهل اوله جق کیفیتده طبع اولنه رق مکاتبه
اعطاسی خصوصنده امر خیر اشتمال سروارانه لری ظهور بیله حقاکه
بو امر و فعل کبیر شانی مجلای مجلای احسان علی الاحسانده
مشهود اوله رق کافهٔ بندکان و تبعه لری حقلرنده درکار اولان
رحم و اشفاق ملوکانه لرینی مجاملهٔ مذکوره ایله دخی اثبات
و اعلان بیورمشلردر اینته ازهر جهتی درج مرآت عالمده
جمال شاهد احسانی پایانلری مشهود چشم جهان و خلاصهٔ
کلام شفقة علی خلق الله سجیهٔ سنیه سیله مجبول و خصوصا
دائما مدار رونق دین و دولت و قوام آسایش ملک و ملت اولان
علوملک سهولت و تحصیلی موجب و ترک تعلیم و مشقت تحصیلی
دافع مواد حسنه تدارکله حصول تربیهٔ عمومیه یی مستوجب
وسائل مستحسنه نک ایجادی استحصالنده لطفا و عطفا صرف
افکار ترفیق عزم صادقیله مشغول اولوب طول عمر و شوکتلری
دعای متصل الاداء لرینه حصر اوقات امر لازم و لازب و اولی
نعمت نعومهٔ آفزادن عبارت بولنان دعای راستی دعای پادشاهانه‌یی
دهان دوحه هر صبح و شام اوقات ایتمک ایله تحصیل رضای نجات
و سلامت مضاعهده مزد شرعا و عقلا حکم واجب اولان سلطان
محیی الفروض و السنن یعنی منشید خیرات حسان و ممهد مبرات
و احسان اولدقلری ماننده نور آفتاب درخشان ذات برگزیده حرکاتلری

gibi yektâ gühergân-ı kemâl ve ma'ârif, ve cevâhir-i efşân, avârif ve avâtıfber, Pâdişâh-ı devrân ve cihândâver, merâhim-i nişânın ahd-ı adlinde müstezill-i zıll-i emn ve emân, ve müstağrik-i ummân-ı bi-girân olduğumuzu teşekkür, ve kerem ve kerâmet tev'em tâcdârilerini tezekkür zımnında, işbu sebeb-i tab-ı eser-i matbû'-i merkûm bu mecelle-i sebt ile, ünvân-ı te'lîf-i tehzîb-i mefhûm kılınıp, vech-i müvecceh-i mezkûr ile, evsâf-ı cemâil-i i'tilâf-ı mülûkâneleri yâdigâr-ı çarh-ı devvâr olmuştur. *Dâma mâ dâma l-'âlem ve tâla 'ömrüh ve 'adluh, mâ 'alime l-'ilm*

evlâd Âdem li-mukrizih el-'abd el-fakîr,

as'adü l-ma'lûm ğüfire leh.

===

Inne hâzihi r-risâle s-selîse vel-mecelle l-cemîle n-nefîse, hariy en teherrere bit-teberrük 'alâ vecenâti l-hûr, ve cedîr en tühfeze ve yü'mele bimâ kütibe fîhâ bilâ kesel ve fütûr. Fel-mes'ûl mine l-Mevlâ, 'ezze şânühü, en yesile müellifühâ ilâ rif'at ve feyz fî külli hin, ve hüve l-müşîr el-müşâr ileyhi bil-benân fî külli l-kemâl vel-'irfân 'alâ vechi l-'ayn. Herrerehü l-'abdü l-masmah min âlâ rabbihi s-semed, Şeyhzâde Mehmed Es'ad en-nakîb 'alâ s-sâdât, ehsene Allâhü l-bârî ta'âlâ bi-'afvi s-seyyiât.

كبي يكتا كهر كان كمال ومعارف وجواهر افشان عوارف وعواطف بر
بادشاه دوران وجهانداور مراحم نشانك عهد عدالتنده مستظل
ظل امن وامان ومستغرق عمان بي كران اولديغي تشكر وكرم وكرامت
توأم تاجداريلريني تذكر ضمننده اشبو سبب طبع اثر مطبوع مرقومه
بو محله ثبت ايله عنوان تأليف تهذيب مفهوم قلوب وجه موجه
مذكور ايله اوصاف جمائل ائتلاف ملوكانه لري يادكار چرخ دوار
اولمشدر دام ما دام العالم وطال عمره وعدله ما علم العلم
اولاد آدم لمقرضه العبد الفقير
اسعد المعلوم غفرله

ممم

ان هذه الرسالة السليسة والمجلة الجميلة النفيسة حري ان تحرر
بالتبرك على وجنات الحور وجدير ان تحفظ ويعمل بما كتب فيها
بلا كسل وفتور فالمسؤل من المولى عز شانه ان يصل مؤلفها
الى رفعة وفيض في كل حين وهو المشتهر المشار اليه بالبنان
في كل الكمال والعرفان على وجه اليقين حرره
العبد المستمد من الاولياء الصمد شيخ زاده
محمد اسعد النقيب على السادات
احسن الله الباري حاله
يعفو السيئات

تمت



RİSALE-i AHLAK

İşbu risâle-i ahlâkiyye sıbyâna nasîhat-ı peder sûretinde bir eserdir.

Ma'lûm ola ki insân ile sâir hayvânın fark olunması, bilmediğini öğrenmek ve iyi huy ile çirkin ve kötü huyu bilmek ve güzel huy tahsîl edip, kötü huyları terk etmekdir. Zira sâir hayvânlar dahi insân gibi yer içer ve yatar kalkar, böyle yaradılışda ikisi birdir. İmdi, insânın sâir hayvânlardan ayrılıp bilinmesi aklî olup



رسالهٔ اخلاق

اشبو رسالهٔ اخلاقیه صبیانه نصیحت پدر
صورتنده بر اثردر

معلوم اوله كه انسان ایله سائر حیوانك
فرق اولنمسی بیلدیكنی اوكرنمك وایو خوی ایله
چركین وكوتی خویی بیلمك وكوزل خوی تحصیل
ایدوب كوتی خویلری ترك ایتمكدر زیرا سائر
حیوانلر دخی انسان كبی یر ایچر ویاتور قالقار
بونلده برابرلشده ایكیسی بردر ایمدی انسانك
سائر حیوانلردن آیریلوب بیلنمسی عقلی اولوب

fikretmesi ve nutkî ve lisânî olup söylemesiledir. İşbu nutk dahi ilm dedikleri ya'ni mutlakâ bilmediği şeyleri bilenlerden öğrenip bilmek ve kitâbından okuyup bellemek ile olur; ve kemâl-i insâniyyet dahi ancak güzel huyluluk ile hâsıl olabilir. Bu cihetle çocuklar siyah ve beyazı fark etmeğe başladıkları vakitlerde iyi ve kötü şeyleri dahi anlamağa say ve gayret etmek ve başlamak pek lâzımlı şeydir, çünkü çocukluk yaş ağaç gibidir. Tâze, yaş ağaç, her ne kadar eğri olsa dahi, doğrultması kolay ve âsandır. İşte bunun gibi insânın dahi küçüklüğünde terbiye kabûl etmesi kolay olur, lâkin büyüyüp ve husûsile çirkin ve uygunsuz huylara alışdıktan sonra, artık onu öyle kötü ahlâktan ayırıp yola götürmek haylice güç olur. Vel-hâsıl kişiye gençlik zamânı kıymeti bilinmez ve teşekkürü kâbil olmaz bir inâyet

فكر ايتمسى ونطقى ولسانى اولوب سويله مسيله دز
رشتبو نطق دخى علم ديدكلرى يعنى مطلقا بيلديكى
شيلرى بيلنلردن اوكرنوب بيلمك وكتابلردن
اوقويوب بللمك ايله اولور وكمال انسانيت دخى
انجق كوزل خويلولق ايله حاصل اوله بيلور.
بو جهتله چوجقلر سياه وبياضى فرق ايتمكه
باشلدقلرى وقتلرده ايو وكوتى شيلرى دخى
اكلامغه سعى وغيرت ايتمك وباشلمق پك لازملى
شيدر چونكه چوجقلق ياش اغاج كبيدر
تازه ياش اغاج هر نقدر اكرى اولسه دخى
طوغرلتمسى قولاى واساندر اشته بونك كبى
انسانك دخى كوچكلكنده تربيه قبول ايتمسى
قولاى اولور لكن بيويوب وخصوصيله چركين
واويغونسز خويلره اليشدقدن صكره ارتق انى
اويله كوتى اخلاقدن ايروب يوله كتورمك
خيلىجه كوچ اولور والحاصل كشى يه كنجلك
زمانى قيمتى بيلنمز وتشكرى قابل اولمز برعنايت

ve vakt-ı fursat olduğundan, ahmak olmayıpda azacık aklı ermeğe başlayan çocuklar vaktlerini yalnız oyun oynamak ve sâir fâidesiz şeylere meşğul olmak ile beyhûde geçirmeyerek Lütf-i Hakkile büyüdüğü zamân, kendisinin küçüklüğünden beri beraber büyüdüğü akrân ve akribâsı yanlarında kadr ve i'tibârı olmak ve şu adamın evlâdı ne güzel çıkdı ve kemâl ve hüner ve ma'rifet ve hüsn-i ahlâk peydâ eyledi diye bilen ve kendisini işiten medh ve tahsîn etmek için herkesin yanında beğenilen şeyleri anlayıp ve huylarını ona uydurmağa çalışıp gayret etmeli, ve bunun aksi olup, ya'ni herkesin arasında: "Vah yazık, şu çocuğun babası ve ecdâdı ne şekil iyiler iyisi adamlar iken, evlâdı olacak fulân hayırsız çıkdı. Babası, hakkında bunca gayret ve himmet ve i'tibâr etmiş iken, kendisi hiç iyiliğe çalışmayıp ve iyilik

ووقت فرصت اولدیغندن احمق اولمیوبده
آزاجق عقلی ایرمکه باشلایان چوجقلر وقتلرینی
یالکز اویون اوینامق وسائر فائده‌سز شیلره
مشغول اولمق ایله بیهوده کچورمیه‌رك
لطف حقله بیودیکی زمان کندوسنك
کوچکلکندنبرو برابر بیودیکی اقران واقرباسی
یانلرنده قدر واعتباری اولمق وشو آدمك
اولادی نه کوزل چیقدی وکمال وهنر ومعرفت
وحسن اخلاق پیدا ایلدی دیو بیلن وکندوسنی
ایشیدن مدح وتحسین ایتمك ایچون هرکسن بیننده
بکنیلان شیلری اکلایوب وخویلرینی اکا اویدرمغه
چالشوب غیرت ایتملی وبونك عکسی اولوب یعنی
هرکسك آراسنده واه یازق شو چوجغك
باباسی واجدادی نشکل ایولر ایوسی آدملر ایکن
اولادی اوله‌جق فلان خیرسز چیقدی باباسی
حقنده بونجه غیرت وهمت واعتبار ایتمشیکن
کندوسی هیچ ایولکه چالشمیوب وایولك

بولنه

yoluna gitmeyip, böyle hayırsız ve alçak oldu" diye -Hakk-ı Ta'âlâ esirgesin- herkesin kendisini ayıplayacağı yola gitmemelidir. İşte bunun için, bil-cümle çocuklara ve belki bilmeyen büyüklere dahi iyi ve kötüyü lâikile güzelce öğretmek ve bildirmek ziyâdesile lâzımdır. Cenâb-ı Hak cümlemizin veliyy-i ni'meti olan Şevketlû Pâdişâhımız Efendimiz Hazretlerine pek çok vaktı tükenmez ömürler ihsân buyursun ve sâye-i merhametini her sınıf teb'ası hakkında eksik etmesin, âmîn. Büyüklerimiz, haklarında olan bunca inâyet-i şâhânelerinin edâ-i şükründe cümlemiz âciz olduğumuz hâlde, sıbyân haklarında dahi himmet-i âliye ve şefkat-ı seniyye-i mülûkâneleri şâyân buyurulduğundan, mekteblerin nizâmı ve çocukların mücerred kendilerine fâidesi olsun diye güzelce okuyup yazmaları için usûlüne bakılmak üzere irâde buyurdular.

يولنه كتميوب بويله خيرسز والحق اولدى ديو
حق تعالى ايسركسون هركسك كندو سنى
عيبليه جكى بوله كتمامليدر اشته بونك ايچون
بالجمله چوجقلره ونكه بيلميان بيوكلره دخى
ايو وكتويى لايقيله كوزلجه اوكرتمك وبلدرمك
زياده سيله لازمدر جناب حق جمله مزك
ولى نعمتى اولان شوكتلو پادشاهمز افنديمز
حضرتلرينه پك چوق وقت توكنمز عمرلر
احسان بيورسون وسايه مرحمتى هر صنف
تبعه سى حقنده اكسك ايتمسون آمين
بيوكلريمز حقلرنده اولان بونجه عنايت شاهانه
لرينك اداى شكرنده جمله مز عاجز اولديغمز حالده
صبيان حقلرنده دخى همت عاليه وشفقت
سنيه ملوكانه لرى شايان بيورلديغندن
مكتبلرك نظامى وچوجقلرك مجرد كندولرينه
فائده سى اولسون ديو كوزلجه اوقويوب يازمغى
ايچون اصولنه باقلمق اوزره اراده بيوردیلر

İşte bu dahi büyük ve çok teşekkür edecek ni'metdir. Herkes Pâdişâhımız Efendimizi pek büyük bilip, teb'ası hakkında ne murâd-ı merâhim, nihâd-ı şâhâneleri olur ise, ona imtisâl ve itâ'at etmek vâcibdir. Kişi Pâdişâhına mahabbet ve sedâkat ve hayrile duâ etmek, feyzinin ve rızkının ve i'tibârının artmasına sebeb olacağında aslâ şübhe yokdur.

Bundan sonra bilinmesi elzem olan huyların beyânına başlayalım.

ibâdet

Cümlemizi ve bu cihânı yokdan var edip yaratan ancak Allahü Azîm-üş-Şândır. Yediğimiz ve içtiğimiz ni'metleri ihsân eden Hâlikimiz olmakla, gece ve gündüz Zât-ı Pâkine ubûdiyyet ve ni'metlerine şükretmek, ve ondan korkup kötü işleri işlememek, ve dâimâ iyilik etmek üzerimize dince

اِنْسَنَه بُودَخِي بُيُوكْ وَچُوقْ تَشَكُّر اِيدَه جَكْ
نِعْمَتْدِرْ هَرْكَسْ پَادِشَاهِمِزْ اَفَنْدِمِزِي يَكْ بُيُوكْ
بِيلُوبْ تَبَعَه سِي حَقِّنْدَه نَمُرَادِ مَرَاحِمْ پَنَاهِ
شَاهَانَه لَرِي اُولُوزْ اِيسَه اَكَا اِمْتِثَالْ وَاِطَاعَتْ
اِيتْمَكْ وَاجِبْدِرْ كِنْدِي پَادِشَاهِنَه مَحَبَّتْ
وَصَدَاقَتْ وَخَيْر اِيلَه دُعَا اِيتْمَكْ فَيْضِنِكْ
وَرِزْقِنِكْ وَاِعْتِبَارِينِكْ آرْتْمَسِنَه
سَبَب اُولَه جَغِنْدَه اَصْلَا
شُبْهَه يُوقْدِرْ
بُونْدَنْ صُكْرَه بِيلِنْمَسِي لَازِمْ اُولَانْ خُويْلَرِكْ
بَيَانِنَه بَاشْلَيَه لِمْ
جُمْلَه مِزِي وَبُو جِهَانِي يُوقْدَنْ وَارْ اِيدُوبْ يَارَادَنْ عِبَادَتْ
اَنْجَقْ اَللّٰه عَظِيمُ الشَّانْدِرْ يَدِيكِمِزْ وَاِيچْدِيكِمِزْ
نِعْمَتْلَرِي اِحْسَانْ اِيدَنْ خَالِقِمِزْ اُولْغِلَه كِيجَه
وَكُونْدُزْ ذَاتِ پَاكِنَه عُبُودِيَّتْ وَنِعْمَتْلَرِينَه
شُكْر اِيتْمَكْ وَاَنْدَنْ قُورْقُوبْ كُوتِي اِيشْلَرِي
اِيشْلَمَامَكْ وَدَائِمَا اِيُولِكْ اِيتْمَكْ اُوزَرِيمِزَه بُورْجَه

ve akılca farzdır.

ilm

Ve dahi insâna her şeyden ziyâde lâzım olan ilimdir. Ve ilm dediğimiz, bilmediği şeyi öğrenip tahsîl etmekdir. Ve cehâlet dedikleri dahi sifat-ı insâniyye[ye] elzem olan şeyleri bilmemekdir. İşte bu pek çirkin olan ve akrân ve emsâli arasında i'tibârını giderip ve dâimâ sâhibini utandıran ve mezmûm eden şey olmakla, böyle herkes arasında utanmamak ve ayıblanmamak için vaktini beyhûde geçirmeyip halka , "ben okumuşum, siz câhilsiniz", demek için olmayarak, belki halka öğretmekle hayrım olur niyyetile okuyup yazmağa ve hüner ve ma'rifet tahsîl etmeğe say ve gayret etmelidir. Zira, ilm ve kemâl ve ma'rifet her yerde sâhibine hürmet ettirici ve cehâlet ise dâimâ utandırıcı ve hacâlet verici şeydir.

علم

وعقلجه فرضدر

ودخی انسانه هر شیدن زیاده لازم اولان
علمدر وعلم دیدیکمز بیلمدیکی شیئی اوکرنوب
تحصیل ایتمکدر وجهالت دیدکلری دخی
صفت انسانیته الزم اولان شیلری بیلمامکدر
اشته بویله چرکین اولان واقران وامثالی آراسنده
اعتباری کیدروب ودائما صاحبنی اوتاندران
ومذموم ایدن شئ اولمغله بویله هر کس آراسنده
اوتانمامق وعیبلنمامق ایچون وقتنی بیهوده
کچورمیوب خلقه بن اوقومشم بیرجاهلسکز
دیمک ایچون اولمیه‌رق بلکه خلقه اوکرتمکله
خیرلو اولورز نیتیله اوقویوب یازمغه وهنر
ومعرفت تحصیل ایتمکه سعی وغیرت ایتملیدر
زیرا علم وکمال ومعرفت هر یرده صاحبنه حرمت
ایتدیریجی وجهالت ایسه دائما
اوتاندیریجی وخجالت ویریجی
شیدر

ta'zîm vâlideyn ve üstâd

Kişi babasına ve anasına ve hoca ve üstâdına hürmet ve ri'âyet etmek dahi pek lâzımdır ve berhurdârlık alâmetidir. Eğer bunlara hakâret etmek ve asılsız yere darılmak veya hürmet etmeyip kendisine fâidesi olacak sözlerine inâdile kendi hevâ ve hevesine gitmek isterse, hayır alâmeti değildir. Öyle çocuk feyziyâb olamaz ve dünyâ ve âhiretde hüsn-i hâl bulamaz. Bu cihetlerle, bunlara dâimâ hürmet edip ve can sıkacak ve hevâsına uymayacak şeyler söyler ise de, yine mahzan evlâd ve şâkirdlerinin iyilikleriçün olacağından, hiç darılmayıp sözlerini dinlemeli. Hele hocanın hakkı, ana ve baba hakkından ziyâdedir. Zira, adamı kâmil eden hocadır. Eğer babası oğluna hoca dahi olmuş ise, artık hakkı iki kat olur. İşte bunları bilip ancak gösterecekleri doğru yola gitmelidir.

تَعْظِيمِ وَالِدَيْنْ وَاُسْتَاذْ

كِشِی بَابَاسِنَهْ وَآنَاسِنَهْ وَخُوَاجَهْ وَاُسْتَادِينَهْ
حُرْمَتْ وَرِعَايَتْ اِيتْمَكْ دَخِی پَكْ لَازِمْدِرْ
وَبَرْخُورْدَارْلِقْ عَلَامَتِيدِرْ اَكَرْ بُونْلَرَه حَقَارَتْ اِيتْمَكْ
وَاَصْلْسِزْ يَرَه طَارِلْمَقْ وَيَا حُرْمَتْ اِيتْمَيُوبْ كَنْدُوسِنَه
فَائِدَه‌سِی اُولَه‌جَقْ سُوزْلَرِينَه عِنَادْ اِيلَه كَنْدُو
هَوَا وَهَوَسِنَه كِتْمَكْ اِسْتَرْسَه خَيْرْ عَلَامَتِی دَكِلْدِرْ
اُويْلَه چُوجُقْ فَيْضِيَابْ اُولَه‌مَزْ وَدُنْيَا وَآخِرَتْدَه
حُسْنِ حَالْ بُولَه‌مَزْ بُو جِهَتْلَرْلَه بُونْلَرَه دَائِمَا حُرْمَتْ
اِيدُوبْ وَجَانْ صِقَه‌جَقْ وَهَوَاسِنَه اُويْمَيَه‌جَقْ
شَيْلَرْ سُويْلَرْ اِيسَه دَه بِنَه مَحْضَا اَوْلَادْ
وَشَاكِرْدْلَرِينِكْ آيُولِكْلَرِيچُونْ اُولَه‌جَغِنْدَنْ
هِيچْ طَارِلْمَيُوبْ سُوزْلَرِينِی دِكْلَه‌مَلِی هَلَه خُوَاجَه‌نِكْ
حَقِّی آنَا وَبَابَا حَقِّنْدَنْ زِيَادَه‌دِرْ زِيرَا آدَمِی كَامِلْ
اِيدَنْ خُوَاجَه‌دِرْ اَكَرْ بَابَاسِی اُوغْلُنَه خُوَاجَه
دَخِی اُولْمُشْ اِيسَه آرْتُوقْ حَقِّی اِيكِی قَاتْ اُولُورْ
زِنْهَارْ بُونْلَرِی بِيلُوبْ آنْجَقْ كُوسْتَرَه‌جَكْلَرِی
طُوغْرِی يُولَه كِتْمَلِيدِرْ

kızb

Kızb, ya'ni yalan söylemek dahi pek kötü ve mezmûm huy olduğundan, dince ve akılca ondan ictinâb etmek lâzımdır. Zira, yalan söylemek ile bu âlemde pek çok uygunsuz şeyler olmuşdur, ve dâimâ olmaktadır, ve pek ayıb şeydir. Buna mübtelâ olan, çok vakitlerde yalanı meydâna çıkıp kendisi utanır ve rezîl olur ve halk-ı âlem yanında nâmûsu ve i'tibârı gider. Ve bunun için çocuklar aslâ dilini yalan söylemeğe alışdırmayıp, dâimâ sözü doğru söyleyerek, kimseyi aldatmak sevdâsında olmamalı. Ve bir kerre yalancılık ile adı çıktıkdan sonra, doğru söyleyecek olsa dahi, kimse inanmaz. Ve bu cihetle çok mazarratını görür.

nemmâmlık

Ve dahi *nemmâmlık* ki kovculuk denilen şeydir, bu da bi-aynihi yalancılık gibi ve belki daha ziyâde gâyet çirkin bir sıfatdır. Şöyle ki, meselâ bir adam

كذب

كِذْب يعني يلان سويلمك دخي بك كوتي و مذموم
خوي اولديغندن دينجه و عقلجه اندن اجتناب
ايتمك لازمدر زيرا يلان سويلمك ايله بو عالمده
بك چوق اويغونسز شيلر اولمشدر و دائما اولمقده‌در
و بك عيب شيدر بوكا مبتلا اولان چوق
وقتلرده يلاني ميدانه چيقوب كندوسي اوتانور
و رذيل اولور و خلق عالمك يانينده ناموسي و اعتباري
كيدر بونك ايچون چوجقلر اصلا ديلني
يلان سويلمكه آليشديرميوب دائما سوزي
طوغري سويليه‌رك كيمسه‌يي آلداتمق سوداسنده
اولماملي و بركره يلانجيلق ايله ادي چيقدقدن
صكره طوغري سويليه‌جك اولسه
دخي كيمسه ايناتمز و بوجهتله
چوق مضرتني كورر

تماملق

و دخي تماملق كه قوغوجيلق ديلان شيدر
بوده بعينه يلانجيلق كبي و بلكه دها زياده
غايت چركين بر صفتدر سويله‌يكه مثلا بر آدم

diğer bir adam hakkında uygunsuzluğuna dâir bir şey söylese ve yâhut yapsa, derhâl onu o adama ya söz veya tezkere ve mektûb ve yâhut göz ve kaş ve işâret, vel-hâsıl bir takrîb ile yetişdirip, "senin hakkında fulân şöyle böyle söyledi ve yaptı" diye, ona yaranmak ve yâhut diğerine garez için veya kötü huyu iktizâsınca söylemekdir.

iki yüzlülük

Ve *ikiyüzlülük*, ya'ni birbirlerine dargın ve yâhut dargın olmayan iki kimse arasına girip, her birine bir türlü söz söyleyerek, dargınlıklarını artırıcı ve mahabbetlerini giderici şeydir. Bu dahi pek çirkin ve mezmûm huydur ki buna nifâk denilir. İşte böyle şeyleri etmemeli ve böyle yola gitmemelidir. Zira, bu huy iki adamı birbirile bozuşdurmağa ve nice nice uygunsuzluklara sebeb olur. Ve bu sıfat kendisinde bulunan adam herkes yanında mezmûm

دیکر بر آدم حقنده اوتغونسزلغنه دائر بر شی
سویلسه و یاخود یازسه درحال اونی اول آدمه
یا سوز و یا تذکره و مکتوب و یاخود کوز و قاش
و اشارت والحاصل بر تقریب ایله یتشدیروب
سنک حقنده فلان شویله بویله سویلدی و یازدی
دیو آکا یارنمق و یاخود دیکرینه غرض
ایچون و یا کوتی خویی اقتضاسنجه
سویلمکدر

ایکی یوزلیلک

و ایکی یوزلیلک یعنی بربرلرینه طارغین و یاخود
طارغین اولمیان ایکی کیمسه آراسنه کیروب
هربرینه بردورلو سوز سویلیه‌رک طارغینلقلرینی
آرتیریجی و محبتلرینی کیدریجی شیدر بو دخی بک
چرکین و مذموم خویدر کیم بوکا نفاق دینیلور
اشته بویله شیلری ایتممَلو و بویله یوله کیتمملودر
زیرا بو خوی ایکی آدمی بربریله بوزشدرمغه
و نیجه نیجه اوتغونسزلقلره سبب اولور و بو صفت
کندوسنده بولنان آدم هرکس یاننده مذموم

ومنفور

ve menfûr olur.

gıybet

Gıybet, bu dahi dince ve akılca insâniyyet hakkında yakışmayan şeydir. Ya'ni bir kimsenin arkasından yüzüne söylenilmeyecek, ya'ni güceneceği lakırdıyı söylemekdir. Çünkü bu söylediğin lakırdı elbette o adamın zemmine dâir olacağından, kendisi işitmese bile mürû'et ve insâniyyete göre kişi ihvânı hakkında böyle kötülüğü etmek lâik ve câiz değildir. Ve eğer işidirse, vaktile o dahi kendisine intikâm etmek ve onun acısını çıkarmak istiyeceğinden, böyle şeylerden sakınmak ve dilini esirgemek lâzımdır.

ziyânkârlık

Ziyânkârlık, bu dahi herkes hakkında zararlı huy olduğundan, meselâ anasının ve babasının ve karındaşının ve sâir şunun bunun işe yarar şeylerini kırmak, yırtmak, atmak, yakmak gibi

ومنفور اولور

غيبت — غيبت بودخی دينجه وعقلجه انسانيت حقنه
ياقشميان شيدر يعنی بر كيمسه نك آرقه سندن
يوزينه سويلنيله جك يعنی كوجنه جكی
لقردی يی سويلمكدر چونكه بو سويلديكی
لقردی البته او آدمك ذمنه دائر اوله جغندن
كندوسی ايشيتسه بيله مروت وانسانيته كوره
كيشی اخوانی حقنده بويله كوتولكی ايتمك لايق وجائز
دكلدر واكر ايشيدرسه وقيله اودخی
كندوسنه انتقام ايتمك واونك اجيسنی
چيقارمق استيه جكندن بويله
شيلردن صاقنمق ودلی
آسركمك لازمدر

زبانكارلق — زبانكارلق بودخی هركسك حقنده ضررلو خوی
اولديغندن مثلا آناسينك وباباسينك
وقرنداشنك وسائرشونك بونك اينه راز
شيلريني قرمق يرتمق آتمق باقمق كبی

uygunsuzluklar kendisini insâfsızlığa ve yaramazlığa alışdırıcı çirkin şeyler olduğundan, hele çocuklar bunlardan uzak olup, işlememeli ve akrânı olan çocuklar ve büyükler hakkında dâimâ iyilik etmeğe gayret etmelidir.

enâiyyet

Enâiyyet, ya'ni benlik ve kendiyi beğenmek ve sâirden kendisini yukarı tutmak ve husûsen bilmediği şeylerde, bilgiclik ile ola, pek kötü huydur. Eğer kendi hüner ve ma'rifetde ve zenginlikde ve sâir şeylerde başkalarından sahîhen daha a'lâ ise de, tevâzu etmek, ya'ni kendisini aşağı tutmak lâzımdır ve iyi huydur. Ve çok kerre böyle kendiyi aşağı tutup, tevâzu edenler pek büyük adamlar olmuşlardır, ve kibredip kendiyi büyük tutanlar hor ve hakîr olmuşlardır. Onunçün kibretmeyip, herkese güleryüz ve tatlı söz göstermelidir.

اونغونسزلقلر كندوسنى انصافسزلغه وبرامزلغه
الشديرجى جزكين شيلر اولديغندن هله چوچقلر
بونلردن اوزاق اولوب ايشلماملى واوقوانى اولان
چوجقلر وبيوكلر حقنده دائما ابولك ايتمكه
غيرت ايتمليدر

انانيت يعنى بنلك وكندونى بكنمك وسائرندن انانيت
كندوسنى يوقارو طوتمق وخصوصا بيلمديكى
شيلرده بيلكچلك ايله اولمه بك كوتى خويدر
اگر كندو هنر ومعرفتده وزنكنلكده وسائر
شيلرده بشقه لرندن صحيحا دها اعلا ايسه ده
تواضع ايتمك يعنى كندوسنى اشاغى طوتمق لازمدر
وايو خويدر وچوق كره بويله كندونى اشاغى
طوتوب تواضع ايدنلر بك بيوك ادملر اولمشلردر
وكبر ايدوب كندونى بيوك طوتانلر خور
وحقير اولمشلردر انكچون كبر ايتميوب
هركسه كولر يوز وطاتلى سوز
كوسترمليدر

حسد

hased

Hased, ya'ni halkda bulunan rütbe ve esvâb ve sâir güzel ve canının istediği şeyleri görüp kıskanmak ve çekememek ve onun elinden gitmesini istemekdir. Bu dahi kötü huyların büyüğünden birisidir ve insânın vücûdüne pek zararı olan bir maraz gibidir. İşte bundan ziyâdesile sakınmak lâzımdır. Zira, hased etmekle istemediği adamın elindeki şey gidip, kendisinin eline girmez ve hased etmenin bir fâidesi görülmez. İnsâna göre lâik olan kendisinin gayrısında görüp arzu eylediği şeyleri veren Cenâb-ı Vâhibden kendi hakkında dahi ihsân buyurulmasını sebeblerine yapışıp niyâz etmekdir.

haylâzlık

Haylâzlık, bu dahi çocuklara hiç elvermeyecek ve câhil kalmasına sebeb olacak şeydir. Meselâ mektebe gitmemek ve yazı yazmamak ve dersine çalışmayıp

حسد

حسد یعنی خلقده بولنان رتبه وأثواب وسائره
کوزل وجانیك استدیکی شیلری کوروب
قیسقانمق وچکه مامك وانك الندن کتمسنی
استمکدر بودخی کوتی خویلرك بیوکنده بریسیدر
وانسانك وجودینه پك ضرری اولان بر مرض
کبیدر اشته بوندن زیاده سیله صاقنمق
لازمدر زیرا حسد ایتمکله استدیکی آدمك
الندهکی شی کیدوب کندوسنك الینه کیرمز
وحسد ایتمنك بر فائدهسی کورلمز انسانه کوره
لایق اولان کندوسنك غیریسنده کوروب آرزو
ایلدیکی شیلری ویرن جناب واهبدن
کندو حقنده دخی احسان بیورلمسنی
سببلرینه یاپشوب نیاز
ایتمکدر

حیلهزلق

حیلهزلق بودخی جوجقلره هیچ الویرمیهجك
وجاهل قالمسنه سبب اولهجق شیدر مثلا
مکتبه کیتمامك ویازو یازمامق ودرسنه چالیشموب

şununla bununla münâsebetsiz sözler ve şeyler ve oyun ve seyirler ile vakit geçirmekdir. İşte böyle şeyler çocukların tamâm tahsîl-i hüner edecek azîz ve kıymetli vaktini zâyi ve telef etmeğe, ve nihâyetinde "vah, zamânım beyhûde geçmiş ve kendime yarayacak bir hüner ve san'at öğrenememişim" diyerek, pek çok peşimân olmağa sebeb olacağından, çocuklar için aranacak şey olmakla, tamâm tahsîl-i hüner etmeğe yarayan, ve bir daha geriye kalması mümkin olmayan vakt-ı sabâvetini hayırsız ve fâidesiz oyunlar ve tenbellikler ile geçirmeyip, her türlü ilimleri okuyup yazmağa çalışmalı ve her gün mektebe gitmeğe alışmalı.

hîlekârlık

Hîlekârlık, ya'ni anasını ve babasını ve hocasını ve sâir kimesneleri türlü türlü yalanlar ve dolaplı sözler ile aldatmağa ve mücerred okuyup yazmakdan

شونكله بونكله مناسبتسز سوزلر وشيلر واويونـ
وسبزلر ايله وقت كچورمكدر اشته بونلره شيلر
چوجقلرك تمام تحصيل هنر ايده جك عزيز
وقيمتلو وقتنى ضايع وتلف ايتمكه ونهايتنده
واه زمانم بيهوده كچدى وكندومه بره يه جق
بر هنر وصنعت اوكرنه مامشيم ديه‌رك يك چوق
پشيمان اولمغه سبب اوله جغندن چوجقلر
ايچون آرانجق شى اولمغله تمام تحصيل هنر
ايتمكه برابر وبردجى كيرويه كلمسى ممكن اوليان
وقت صباوتنى خيرسز وفايده سز اويونلر وشيلكلر
ايله كچورميوب هر دورلو علملرى اوقويوب
يازمغه چاليشملى وهر كون
مكتبه كيتمكه
اليشملى

حيله كارلق يعنى آناسنى وباباسنى وخواجه‌سنى حيله كارلق
وسائر كسنه لرى دورلو دورلو يلانلر ودولابلى
سوزلر ايله آلداتمغه ومجزا اوقويوب يازمقدن

kurtulmak ve sâir dediğini yapmak için bir takım sözler söylemek ve işler yapmak gâyet çirkin ve kötü, ve sonra hîlesi meydâna çıkıp, akrânı beyninde rezîl ve rüsvay ve nihâyet zarârı başkasına olmayıp, ancak kendiye dokunacağı bi-iştibâh olacağından, böyle şeylerden çekinmeli ve herkesle doğruluk ile geçinmelidir.

ârsızlık ve masharalık

Arsızlık ve masharalık etmek dahi aklı eren çocuklara pek kötü şeydir. Meselâ, şunu bunu güldüreyim diyerek, türlü kıyâfetlere girmek ve hokkabaz gibi şeyler yapıp söylemek, ve ondan bundan şey istemek, ve utanacak şeylerde utanmayıp, diline gelen hezeyân sözleri söylemek, ve elile ve sâir a'zâsile aybolan şeyleri işlemek gâyet insâna yakışmayan ve herkes yanında mezmûm olan şey olacağından, eğer böyle şeylerle

قورتلمق وسائر دبدبكى يا پمق ايچون برطاقم
سوزلر سويلمك وايشلر يا پمق غايت چركين
وكوتى وصكره جيله سى مبذآنچيقوب آقرانى
بيننده رذيل ورسواى ونهايت ضررى يتشقه سنه
اولميوب انجق كندويه طوقنه جغى بى اشتباه
اوله جغندن بو نكه شيلردن
چكنملى وهر كسله طوغريلق ايله
كچنمليدر

غازسزلق ومسخره لق

غازسزلق ومسخره لق ايتمك دخى عقلى ايرن
چوجقلره بك كوتى شيدر مثلا شوبى بولى
كولديره يم ديه رك درلو قيافتلره كيرمك
وحقه بازلكى شيلر يا پوب سويلمك واندن بونك
شى اسمك واوتانه جق شيلرده اوتانميوب دلنه
كلان هذيان سوزلرى سويلمك وآليله
وسائر اعضاسيله عيب اولان شيلرى
ايشلمك غايت انسانه ياقشميان وهر كسن ياننده
مذموم اولان شى اوله جغندن اكر بونكه شيلره

bir çocuğun adı çıkar ise, artık hiç kimse yanında kadr ve i'tibârı kalmaz, ve kimse kendisini sevmez. Bunun için her bir çocuk tahsîl-i edeb etmeyip, öyle ârsızlık ve masharalık etmemeğe dikkat etmelidir.

bedzebânlık

Bedzebânlık gâyetle lisânını sakınacak şeydir, ya'ni ona buna ve akrânı olan çocuklara kötü söz söylemek ve söğmek çirkin ve günâh olduğundan, bir kimesneye hiç böyle çirkin söz söylemekden ve söğüp saymakdan gâyet hazer etmeli. Ve kimseyi çirkin mu'âmeleler ile incitmemelidir, ve onunla bununla boş yere itişmek ve tokuşmak ve mektebe gelip giderken zukaklarda şunun bunun arkasından taş atmak ve yâhut söz atmak gibi şeyler lâiksiz ve ayb ve muhâtaralı olduğundan, çocuklar usluca oturup ve edeble gezip, böyle yaramazlıklarda bulunmamalıdır.

برچوجغك ادى چيقارابسه ارتق هيچ كيمسه
يانينده قدر واعتبارى قالمز وكيمسه كندوسنى
سومز بونك ايچون هر برچوجق تحصيل
ادب ايتمويب اويله عارسزلق ومسخره لق
ايتمامكه دقت ايتمليدر

بدزبانلق غايتله لسانى صافنه جق شيدر بدزبانلق
يعنى اكا بوكا واقرانى اولان چوجقلره كوتى
سوز سويلمك وسوكمك چركين وكناه اولديغندن
بركيمسنه يه هيچ بويله چركين سوز سويلمكدن
وسوكوب صايمقدن غايت حذر ايتملى
وكيمسه يى چركين معامله لر ايله اينجيتماملیدر
وانكله بونكله بوش يره ايتشمك ودوكشمك
ومكتبه كلوب كيدركن زقاقلرده شونك
بونك ارقه سندن طاش اتمق وياخود سوز
اتمق كبى شيلر لايقسز وعيب ومخاطره لى
اولديغندن چوجقلر اوصليجه اوطوروب
واديله كزوب بويله يرامزلقلردن بولنماملیدر

سرقت

sirkat

Sirkat, ya'ni hırsızlık. Bu dahi dince ve akılca en büyük, kötü huylardan ve -Hüdâ etmesin- buna alışan her kişinin âkıbeti türlü rezâlet ve nedâmete sebeb olacağından başka, günâh ve harâmdır. Ve buna cesâret edenler cezâ kânûnu üzere küreğe konur ve pranka ve hapishânelerde kalır ve çürür. Ve bu hırsızlık öyle bir kötü şeydir ki, dikkat ile ve şartınca tahakkuk eder ise, cezâsı daha ağır olacağı kat'îdir. Bu cihetle, velev bir küçük şey olsun, ya'ni on dirhem gümüş değmez nesne olursa dahi, vel-hâsıl bir para değmezse de, hiçbir kimsenin bir şeyini kendisinin haberi olmaksızın alıp ve çalıp satmamalı ve kimseye dahi vermemelidir.

ağzı gevşeklik

Ağzı gevşeklik, ya'ni gizli bir şey gördüğü ve yâhut işittiği vakit onu saklamayıp herkese söyleyip bildirmek muzır ve çirkin şey olduğundan, kişi

سِرْقَتْ

سِرْقَتْ يَعْنِي خِرْسِزْلِقْ بُودَخِي دِينْجَه وَعَقْلْجَه
آرْ بُولُنْكِ كُوتِي خُويْلَرْدَنْ وَخُدَا اِيْمَسُونْ بُوكَا اِيشَانْ
هَرْكِشِينِكْ عَاقِبَتِي دُرْلُو رَذَالَتْ وَنَدَامَتَه
سَبَبْ اُولَه جَغِنْدَنْ بَشْقَه كُنَاه وَحَرَامْدِرْ وَبُوكَا
جَسَارَتْ اِيدَنْلَرْ جَزَا قَانُونِي اُوزَرَه كُورَكَه قُونُورْ
وَيَا اَنْقَه وَحَبْسْخَانَه لَرَه قَالُورْ وَچُورُرْ وَبُو خِرْسِزْلِقْ
اُولْيَه بِرْ كُوتِي شَيْدِرْكِه دِقَّتْ اِيلَه وَشَرْطِنْجَه
تَحَقُّقْ اِيدَرْ اِيسَه جَزَاسِي دَهَا اَغِرْ اُولَه جَغِي
قَطْعِيدِرْ بُو جِهَتْلَه وَلَوْ بِرْ كُوچُكْ شَيْ اُولْسُونْ
يَعْنِي اُونْ دِرْهَمْ كُمُشْ دَكَرْنَسْنَه اُولُورْسَه دَخِي
وَالْحَاصِلْ بِرْ پَارَه دَكَرْسَه دَه هِيچْ بِرْ كِمْسَه نِكْ
بِرْ شَيْئِنِي كَنْدُوسِنِكْ خَبَرِي اُولْمَقْسِزِنْ اَلُوبْ
وَچَالُوبْ صَاتْمَامَلِي وَكِمْسَه يَه دَخِي
وِيرْمَامَلِيدِرْ

اَغْزِي كُوشَكْلِكْ

اَغْزِي كُوشَكْلِكْ يَعْنِي كِيزْلِي بِرْ شَيْ كُوزْدِيكِي وَيَاخُودْ
اِيشِتْدِيكِي وَقْتْ اَنِي صَاقْلَيَه مَيُوبْ هَرْكَسَه سُويْلَيُوبْ
بِيلْدِرْمَكْ مُضِرْ وَچِرْكِينْ شَيْ اُولْدِيغِنْدَنْ كِيشِي

böyle şeylere kendisini alışdırmamalıdır. Zira bu huyda olduğu bellendiği vakit, kimse onun yanında bir daha gizli bir şey söylemez ve sâirine söylerken bile, "o geldi" diye lakırdıyı keserek, kendisinin i'tibârına dokunur. Ve böyle adama hiç bir yerde emniyyet olunmaz ve aslâ kadr ve i'tibârı kalmayıp, kimseden yüz bulamaz.

tahkîr

Tahkîr, ve dahi büyük ve küçüğünü beğenmeyecek sûretde tahkîr etmek hem insâniyyetce ve hem edeb ve mürû'etce hiç bir vakitte bir şahs hakkında lâik ve câiz olmayacak şeyler olduğundan, ve bu kendinden aşağı olsun ve fakîr ve âciz bulunsun, hiç bir kimesne hakkında hakâret etmek ve

istihzâ

zevke almak ve istihzâ eylemek gibi şeylerden uzak durup sakınmalıdır, ve dâimâ kendi ırz ve edebile oturmalıdır.

بونلە شبلرە كندوسنى الشدرمامليدر زيرا
بوخويدە اولدبغى بللنديكى وقت كيمسە انك
يانندە بردخى كيزلى برشئ سويلمز وسائرينە
سويلركن بيلە اوكلدى ديو لقردىسى كسەرك
كندوسنك اعتبارينە طوقونمز وبونلە ادمە
هيچ بريردە امنيت اولنمز واصلاً قدر
واعتبارى قالميوب كيمسەدن
يوز بولەمز

تحقير

تحقير ودخى بيوك وكوچكنى بكنميەجك
صورتدە تحقير ايتمك هم انسانيتجە وهم ادب
ومروتجە هيچ بروقتدە برشخص حقندە
لايق وجائز اولميەجق شيلردن اولديغندن
ولوكندندن اشاغى اولسون وفقير وعاجز
بولنسون هيچ بركيمسەنە حقندە حقارت ايتمك
وذوقە الموق واستهزا ايلمك كبى شيلردن اوزاق
طوروب صاقنملدر ودائماً كندو عرض وادبلە
اوطورملدر

استهزا

عرض

garez ve kin ve nefsâniyyet

Garez ve kin ve nefsâniyyet dahi huyların kötüsünden olup, ya'ni bir kimse kendi hakkında cânının sıkıldığı ve yâhut zarâr gördüğü bir şey etse, onu unutmayıp eline bir fursat geçtiği hâlde, ondan intikâm etmek ve yâhut o adamın ona hiç bir kötülüğü vâki olmamış iken, mutlakâ kendisinin fâidesini gözederek o bi-günâh hakkında gadr ve kötülük etmek gibi insâniyyete yakışmayan ve sâhibini kötü adamdır dediren şeyler olmakla, bunlardan sakınıp böyle kötülük yerine elinden gelen iyiliği etmelidir.

sadâkat

Sadâkat, kişi işinde ve sözünde doğru olmak insânca pek güzel ve hayırlı huyların biri olduğundan, ve bu huy sâhibini her yerde berhurdar ettiğinden, sadâkat ve istikâmeti ya'ni her yerde sözünü ve özünü doğru etmekliği âdet etmeğe çalışmalıdır.

غَرَضْ وَكِينْ وَنَفْسَانِيَّتْ دَخِي خُويْلَرِكْ كُوتِيسِنْدَنْ
اُولُوبْ يَعْنِي بِرْ كِيمْسَه كَنْدُو حَقِنْدَه جَانِبِنْكْ
صَقِلْدِيغِي وَيَاخُودْ ضَرَرْ كُورْدِيكِي بِرْ شَيْءْ اِيتْسَه
اَنِي اُونُوتْمَيُوبْ اَلِنَه بِرْ فُرْصَتْ كَچْدِيكِي حَالْدَه آنْدَنْ
اِنْتِقَامْ اِيتْمَكْ وَيَاخُودْ اُولْ آدَمِكْ آكَا هِيچْ بِرْ كُوتِيلِكِي
وَاقِعْ اُولْمَامِشْ اِيكَنْ مُطْلَقَا كَنْدُوسِنِكْ فَائِدَه سِنِي
كُوزَه دَرَكْ اُولْ بِيكَانَه حَقِنْدَه غَدْرْ وَكُوتِيلِكْ
اِيتْمَكْ كِبِي اِنْسَانِيَّتَه يَاقِشْمَيَانْ وَصَاحِبِنِي كُوتِي
آدَمْدِرْ دِيدِيرَنْ شَيْلَرْ اُولْمَغْلَه بُونْلَرْدَنْ
صَاقِنُوبْ بُويْلَه كُوكُلْكْ بِرِينَه اَلِنْدَنْ كَلَانْ
اَيُولِكِي اِيتْمَلِيدِرْ

صَدَاقَتْ كِشِي اِيشِنْدَه وَسُوزُنْدَه طُوغْرِي اُولْمَقْ
اِنْسَانْجَه بَكْ كُوزَلْ وَخَيْرْلُو خُويْلَرِكْ بِرِي اُولْدِيغِنْدَنْ
وَبُو خُويِي صَاحِبِنِي هَرْيَرْدَه بَرْخُورْدَارْ اِيدَيكِنْدَنْ
صَدَاقَتْ وَاسْتِقَامَتِي يَعْنِي هَرْيَرْدَه سُوزِنِي
وَاُوزِنِي طُوغْرِي اِيتْمَكْلِكِي عَادَتْ اِيتْمَكَه
چَالِشْمَلِيدِرْ

غَرَضْ وَكِينْ وَنَفْسَانِيَّتْ

صَدَاقَتْ

vefâkârlık

Vefâkârlık, ya'ni va'd edip üzerine aldığı şeyi yapmak sıfatı dahi mürü'et ve insâniyyet alâmetidir. Kişi dostunu ve ahibbâ ve akribâsını unutmamak ve elinden gelebildiği kadar iyilik etmek ve gayretkeşlik eylemek lâzımdır. İmdi, bu sıfatlar kendisinde bulunan zâtlar herkes indinde makbûl ve mu'teber olacağından, böyle doğru ve ahibbâ ve akribâsını unutmayan ve vefâdâr olanlar, her yerde memdûh olur. Bunun için bu güzel huylara alışıp, vefâdâr ve mürü'etkâr olmağa say etmelidir.

ri'âyetkârlık

Ri'âyetkârlık, bu dahi insâniyyete göre iyi huylardandır. Kişi kendisinden büyük olan ve hüner ve ma'rifeti bulunan zâtlara hürmet ve ta'zîm etmek ve kendisinden aşağı olanlara dahi hakâret nazârile bakmamak insâniyyet alâmetinden olmakla, herkes hakkında ri'âyet ve güzel mu'âmele edip, iyi nâm kazanmalıdır.

وفاكارلق

وفاكارلق يعنى وعدايدوب اوزرينه الديغى شئى باموصفى دخى مروت وانسانيت علامتيدر كيشى دوستنى واحباواقرباسنى اونوتماموق والندن كلدكى يرده يكى قدر ايولك ايتمك وغيرت كسترمك ايتمكك لازمدر ايمدى بوصفتلر كندوسنده بولنان ذاتلر هركس عندنده مقبول ومعتبراولديجغندن بويله طوغرى واحبا واقرباسنى اونوتميان ووفادار اولنلر هريرده ممدوح اولور بونكايچون بوكوزل خويلره البشوب وفادار ومروتكار اولمغه سعى ايتمليدر

رعايتكارلق

رعايتكارلق بودخى انسانيته كوره ابوخويلردندر كيشى كندوسندن بيوك اولان وهنر ومعرفتى بولنان ذاتلره حرمت وتعظيم ايتمك وكندوسندن اشاغى اولنلره دخى حقارت نظريله باقماموق انسانيت علامتندن اولمغله هركس حقنده رعايت وكوزل معامله ايدوب ابو نام قزانمليدر

Akribâ ve ahibbâya mahabbet ile onlara iyilik niyyetinde olduğunun üzerine gerek onlar hakkında ve gerek herkes haklarında dâimâ ulüvv-i himmet sâhibi olmak, ya'ni herkesin ikbâl ve i'tibârını ve refâh ve rahâtını garezsizce hasbı istemek ve kendiye lâik görmediği şeyi sâirlerine yapmamak ve yaptırmamak makbûl ve mu'teber olan huylardan olup, böyle olan adam büyüdükce, tarîkinde feyz ve i'tibâr bulacağından, kişi herkes hakkında iyilik isteyici ve mahabbet edip iyilik edici olmalıdır.

kanâ'at

Kanâ'at denilen şey dahi sâhibine râhat ve i'tibâr verici güzel sıfatdır, ya'ni yiyecek ve içecek ve giyecek ve sâir bu misilli şeylerde daha ziyâdesine bakmayıp, Cenâb-ı Hakkın verdiği ni'metlere râzı ve müteşekkir olmakdır. Kanâ'at ehli olan adam dünyâda çok zahmet çekmeyip

اقربا واحبابه محبت ايله انلره ايولك نيتنده
اولديغنك اوزرينه كرك انلر حقنده وكرك
هركس حقلرنده دائما علو همت صاحبي اولمق
يعني هركسك اقبال واعتباريني ورفاه وراحتني
غرضسزجه حسبي ايستمك وكندويه لايق
كورمديكي شيئي سائرلرينه يا اتماموق ويا ايدرماموق
مقبول ومعتبر اولان خويلردن اولوب بويله
اولان آدم بيوديكجه طريقنده فيض واعتبار
بولهجغندن كيشي هركس حقنده
ايولك استيجي ومحبت ايدوب
ايولك ايديجي اولمليدر

قناعت

قناعت ديلان شيئك صاحبنه راحت واعتبار
ويريجي كوزل صفتدر يعني ييهجك وايچهجك
وكيهجك وسائر بونك مثللو شيلرده دها
زياده سنه باقيوب جناب حقك ويرديكي
نعمتلره راضي ومتشكر اولمقدر قناعت اهلي
اولان آدم دنياده چوق زحمت چكميوب

ve çok kazanmak derdine düşmeyip, azîz olan ömrünü asâyiş ve râhat ile geçirir. Bu cihetle, bulunduğu hâle kâni olup, açgözlülük etmeyerek, olur olmaz şeyler için halkı ta'cîz etmekden sakınmalıdır. Lâkin, âli himmetli olup hayırlı şeylerde kendisine ve halka fâidesi olmasiçin çalışıp çabalamalı ve okuyup yazıp hüner ve san'at ve ticâret ve menfa'at tahsîl etmenin esbâbına teşebbüs etmelidir. Ve esbâba yapışmak dahi Vâcibü Ta'âlâ Hazretlerinin bir hikmetidir.

hüsn-i karîn

Hüsn-i karîn, ya'ni dâimâ iyi kimselerle düşüp kalkıp, kötü ve uygunsuz adamlarla görüşmekden hazer etmeli, çünkü kişi dâimâ görüştüğü ve mukârini olan adamın huyu ile huylanmak insânın tabî'etindedir. Eğer böyle kötü adamlarla söz söyleşip ve gezip yürüdüğü vakit

وَچُوقْ قُوْانْمَقْ دَرْدِ يِنَهْ دُوشْمَيُوبْ عَزِيزْ اُولَانْ
عُزِيزِي اَسَايِشْ وَرَاحَتْ اِيلَهْ كَچُورُزْ بُو جِهَتْلَهْ
بُولُنْدِيغِي حَالَهْ قَانِعْ اُولُوبْ اَچْ كُوزْلِيلِكْ
اِيتْمَيَهْ رَكْ اُولُورْ اُولْمَزْ شَيْلَرْ اِيچُونْ خَلْقِي تَعْجِيزْ
اِيتْمَكْدَنْ صَاقِنْمَلِيدِرْ لَكِنْ عَالِي هِمَّتْلِي اُولُوبْ
خَيْرْلُو شَيْلَرْزَهْ كَنْدُوسِنَهْ وَخَلْقَهْ فَائِدَهْسِي
اُولْمَسِيچُونْ چَالِشُوبْ چَابَالَامَلِي وَاُوقُويُوبْ يَازُوبْ
هُنَرْ وَصَنْعَتْ وَتِجَارَتْ وَمَنْفَعَتْ تَحْصِيلْ اِيتْمَكْ
اَسْبَابِنَهْ تَشَبُّثْ اِيتْمَلِيدِرْ وَاَسْبَابَهْ
يَاپِشْمَقْ بَخِي وَاجِبْ تَعَالَى حَضْرَتْلَرِينِكْ
بِرْ حِكْمَتِيدِرْ

حُسْنِ قَرِينْ

حُسْنِ قَرِينْ يَعْنِي دَائِمَا اَيُو كِيمْسَهْ لَرْلَهْ دُوشُوبْ
قَالْقُوبْ كُوتِي وَاُويْغُونْسِزْ آدَمْلَرْلَهْ كُورُشْمَكْدَنْ
حَذَرْ اِيتْمَلِي چُونْكِه كِشِي دَائِمَا كُورُشْدِيكِي
وَمُفَارِنِي اُولَانْ آدَمِكْ خُويِي اِيلَهْ خُويْلَنْمَقْ
اِنْسَانِكْ طَبِيعَتِنْدَنْدِرْ اَكَرْ بُويْلَهْ كُوتِي آدَمْلَرْلَهْ
سُوزْ سُويْلَشُوبْ وَكَزُوبْ يُورِيدِيكِي وَقْتْ

gide gide kendisi dahi kötülüğe alışıp, yoldan ve başdan çıkmasına sebeb olur.

acele

Acele, dince ve akılca acelesi lâzım olan şeylerden başka her şeyde acele

inâd

etmek ve *inâd* dedikleri ki hak olmayan yerde dayanıp durmak huyudur. Ve kendiden büyüğünün ve hocanın ve

terk-i kabûl-i nasîhat

üstâdın sözlerini ve nasîhatlarını dinlemeyip, hemen cânının istediğini ve olur olmaz hâtırına geleni yapmak ve tez tabî'atlı olmak ve dargınlık huyları iyi şeyler olmadığından, böyle şeylerde bulunmayıp, ve hele şu

gazab

dargınlık ve gazab şöyle bir çirkin huydur ki, artınca insânın aklını örter de taşa ve toprağa ve aklı olmayan hayvânlara söğer ve darılır. İnsâna böyle bir hâl gelir ise, kaldığı yerden savuşmalıdır ki gazab dahi savuşa.

کیده کیده کندوسی دخی کتولکه الیشوب
بولدن و باشدن چیقمسنه
سبب اولور

عجله دینجه وعقلجه عجله‌سی لازم اولان شیلردن بشقه هرشیده عجله ایتمك — عجله
وعناد دیدکلری که حق اولمیان یرده طیانوب طورمق خویدر — عناد
وکندودن بیوکك وخواجه‌نك واستادك سوزلرینی ونصیحتلرینی دکله‌میوب — ترك قبول نصيحت
همان جاننك استدیکنی واولور اولمز خاطرینه کلنی یاپمق وبر طبیعتلی اولمق
وطارغنلق خویلری ایو شیلر اولمدیغندن بویله شیلرده بولنمیوب وهله شو طارغنلق
وغضب شویله بر چرکین خویدرکه ارتجه — غضب
انسانك عقلینی اوزرنده طاشه وطپراغه
وعقلی اولمیان حیوانلره سوکر وطاریلور
انسانه بویله بر حالت کلور ایسه کلدیکی یردن
صاوشمه لیدرکه غضب دخی صاوشه

hilm

Ve insâna lâzım olan, gazablı olmayıp *halîm* ve selîm olup, huysuzluk etmeyerek herkesle karındaş gibi geçinmelidir.

nezâfet

Nezâfet, ya'ni temizlik dince ve akılca i'tibâr edecek huydur ve her türlü necâsetden temizlenmek elzemdir. Ve pâklık memdûh ve hüsn-i tabî'ate delâlet eden sıfat olup, pislik bunun aksinedir. Bir adamın esvâbı eski olmak ayıb değildir, amma pis olmak ayıbdır. Üstü başı, ağzı burnu temiz olan adamı herkes gördüğünde, ondan hoşlanacağı misilli, pis ve murdâr olan şahsı gördüklerinde ve yanlarına geldikde, istikrâh edip titsinirler. Onunçün, çocuklar temizliğe alışmalıdır, yüzünü, gözünü yıkayıp pâk etmek ve ağzı burnu akmamak ve üstünü başını çamurdan ve tozdan ve sâir pisliklerden dâimâ sakınarak

حلم

وانسانه لازم اولان غضبلی اولمیوب حلیم
وسلیم اولوب خویسزلق ایتمیه‌رك
هركسله قرنداش كبی
كچنمكدر

نظافت

نظافت یعنی تمیزلك دینجه وعقلجه اعتبار ایده‌جك
خویدر وهردرلو نجاستدن تمیزلنمك لازمدر
وپاكلك ممدوح وحسن طبیعته دلالت ایدن
صفت اولوب پسلك بونك عكسنه در برادمك
انوابی اسكی اولمق عیب دكلدر اما پس اولمق
عیبدر اوستی باشی اغزی بورنی تمیز اولان
ادمی هركس كوردیكنده اندن خوشلنه‌جغی
مثللو پس ومردار اولان شخصی كوردكلرنده
ویانلرینه كلدكده استكراه ایدوب تیسرلز
انكچون چوجقلر تمیزلكه الشملیدر یوزینی
كوزینی یقایوب پاك ایتمك واغزی بورنی
اقامق واوستی باشی چاموردن وتوزدن
وسائر پسلكلردن دائما صاقنه‌رق

kirletmeyip pâk tutmak ve temiz tahâret etmek herkese lâzımdır. Ve yemek yediği vakit, elini ve ağzını güzel yıkayıp, üstüne başına sürmemeli, ve bu vechile üzerinde kat'en kehle ve sâir nesne bulunmamasına dikkat etmelidir. Ve pislikten ba'zı ilâcı güç hastalıklar dahi hâsıl ve peydâ olacağından, bundan gâyetle sakınıp, dâimâ temizliğe say ve gayret etmelidir.

sahâvet

Sahâvet ve cömertlik iyi huyların en a'lâsı ve kendiye ve halka yarayan ahlâk-ı memdûhenin pek bâlâsıdır, ya'ni kendide olan şeylerden lâik olduğu vech üzere imtinân etmeyerek, gönül hoşluğile lâik olanlara vermekdir.

buhl

Buhl. Bahîllik ve hasîslik sahâvetin zıddıdır ki elinde ve yanında olan şeyden iktizâ eden kimesnelere mürû'etce ve zarûretce vermemekdir.

كيرلنميوب بالذطوتمق وتميز طهارت ايتمك هركسه
لازمدر ويمك يديكي وقت اليني واغزيني كوزلك
بيقايوب اوستنه باشنه سوزماملي وبو وجهله
اوزرنده قطعا كهله وسائرنسنه بولنمامسنه
دقت ايتمليدر وپيلكدن بعض علاجي كوچ
خسته لكلر دخي حاصل و پيدا اوله جغندن
بوندن غايتله صاقنوب دائما تميزلكه
سعي وغيرت ايتمليدر

سخاوت

سخاوت وجومردلك ايو خويلرك اك اعلاسي
وكندويه وخلقه يرايان اخلاق ممدوحه نك
بك بالاسيدر يعني كندوده اولان شيلردن
لايق اولديغي وجه اوزره امساك ايتميه رك
كوكل خوشلغيله لايق اولانلره
ويرمكدر

بخل

بخل بخيللك وخسيسلك سخاوتك ضديدركه
الده وياننده اولان شيدن اقتضا ايدن
كسنه لره مروتجه وضرورتجه ويرمامكدر

Bu dahi pek kötü şeydir. Cenâb-ı Hakkın ihsân buyurduğu her türlü ni'metlerden Hak yoluna ta'yîn olunduğu üzere ve mürû'etce sâir ihvânına dahi isrâf olmayarak verip ikrâm etmek insâniyyetin şurûtundandır. Meselâ varlığa göre, akçe ve atiyye ve ihsân ve hediyye ve it'âm ve sâdık ve dostlarına mahabbet yönünden ziyâfet ve sâir cihetler ile birbirlerine hürmet etmek âdet-i insâniyyet ve şart-ı mahabbet ve meveddet ve herkes yanında memdûh ve makbûl olacak ve hüsn-i senâ ve duâ tahsîl edecek bir keyfiyyet olmakla, insân kendiyi buna alıştırmalıdır. Eğer çocuklukda insân ikrâm edecek şey bulmaz ve çocukların mâlda tasarrufu câiz olmaz denilir ise, çünkü sahâvet denilen şey çoğa nisbet ile olmayıp, ancak tabî'at ve mürû'et demek olarak azdan dahi olmuş, velev bir almanın bir kerre bile olsun yarısını

بوده جی بك كوكی شیدر جناب حقك احسان
بیوردیغی هر درلو نعمتلردن حق یولنه تعیین
اولندیغی اوزره ومروتجه سائر اخوانته دخی
اسراف اولمیه رق ویروب اكرام ایتمك انسانیتك
شروطندندر مثلا وارلغنه كوره انجه وعطیه
واحسان وهدیه واطعام وصادق دوستلرینه
محبت یوشندن ضیافت وسائر جهتلر ایله
بربرلرینه حرمت ایتمك عادت انسانیت وشرط
محبت ومودتدر وهر كس یاننده ممدوح ومقبول
اوله جق وحسن ثنا ودعا تحصیل ایده جك
بر كیفیت اولمغله انسان كندوبی بوكا آلشدرملیدر
اگر چوجقلقده انسان اكرام ایده جك شیء
بولمز وچوجقلرك مالده تصرفی جائز اولمز
دینلور ایسه چونكه سخاوت دینیلان شیء
چوغنه نسبت ایله اولمیوب انجق طبیعت
ومروت دیمك اوله رق ازدن دخی اولمش
ولو بر المانك بر كره بیله اولسون یاریسنی

یالکز

yanındakine vermek ve onun dahi istek ve arzusunu mümkin olduğu mertebe def etmek insâniyyetden ma'dûd olmakla, işte çocuklar dahi mektebde ve sâir mahallerde kudretine göre akrânı hakkında böyle anasının ve babasının izni olacak ve kendisine verdikleri harclıkdan ve sâirinden cömert olarak hûsn-i mu'âmele sâhibi olmalıdır.

mu'âvenet ve şefakat

Mu'âvenet ve şefakat, bu dahi iyi ahlâkdandır, ya'ni sâirine yardım etmek ve acıyıp merhamet etmek. Meselâ, bir adamın bir güç maslahatı olup da ondan yardım istediği hâlde, işinin iktizâsına göre ve say mikdârınca ona elile ve dilile ve parasile vel-hâsıl mümkin olabildiği mertebe i'âne ve yardım etmek dince ve akılca iyi şeydir. Eğer sen böyle eder isen, bir gün senin dahi bir işin düşdüğü vakit, sana da

یانندەکنه ویرمك وانك دخی اِستك وارزوسی
ممکن اولدیغی مرتبه دفع ایتمك انسانینڭدن
معدود اولمغله اشته چوجقلر دخی مکتبده
وسائر محللرده قدرتنه کوره اقرانی حقنده
بویله اناسنك وباباسنك اذنی اوله‌جق
وکندوسنه ویره‌جکلری خرجلقدن
وسائرندن جوعز اوله رقحسن
معامله صاحبی اولملیدر
معاونت وشفقت بودخی ایولقلر قدندر
یعنی سائرینه یاردم ایتمك واجوب مرحمت
ایتمك مثلا بریاردمك برکوچك مصلحتی اولوبده
اندن یاردم استدیکی حالده ایشنك اقتضاسنه
کوره وسعی مقدارنجه اکا الیله وِدلیله
ویاره سیله والحاصل ممکن اوله بیلدیکی
مرتبه اعانه ویاردم ایتمك دیمجه وعقلجه
ایو شیدر اکرسن بویله ایدرایسك برکون
سنکده بر ایشنك دوشدیکی وقت سکاده

معاونت وشفقت

yardım eden bulunur. Ve bahîllik edip, kimseye mürû'et ve mu'âvenet etmez isen, bir darlık gününde senin dahi işine yardım ve i'âne edici bulunmaz. Böyle olduğu için, akrânın olan çocuklardan birisi, meselâ düşecek olsa, yanında bulunduğun hâlde, onu düşmemek için tutmak ve yâhut bir müşkil işi olduğu ve yardım istediği hâlde, ona i'âne etmek levâzım-ı insâniyyetden ma'dûddur. Böyle şeylerde dahi kudretine bildiği mertebe say ve ğayret etmelidir.

hıfz-ı sıhhat-ı vücûd

Hıfz-ı sıhhat-ı vücûd etmenin esbâbını gözetmek dahi herkese elzemdir. Bu cihânda her ni'metden ziyâde vücûd sağlığı gibi teşekkür olunacak ni'met yokdur. Zira, bir adamın vücûdu -Hak Ta'âlâ etmesin- sıhhatde olmasa, Tanrı Ta'âlâya

یاردیم ایدن بولونور ویجیللك ایدوب کیمسه یه
مروت ومعاونت ایتمز ایسك برطارلق
کوکده سنکده جی ایشنه یاردیم واعانه ایدیجی
بولنماز بویله اولدیغی ایچون اقراناك اولان
چوجقلردن بریسی . مثلا دوشه جك اولسه
یاتینده بولندیغك حالده انی دوشمامك ایچون
طوتمق ویاخود برمشکل ایشی اولدیغی
ویاردیم استدیکی حالده اکا اعانه ایتمك
لوازم انسانیتدن معدوددر بویله
شیلرده دخی قدرتنه بیلدیکی
مرتبه سعی وغیرت
ایلملیدر

حفظ صحت وجود ایتمك اسبابنی کوزتمکدخی
هرکسه لازمدر بوجهانده هرنعمتدن زیاده
وجود صاغلغی کبی تشکر اولنه جق نعمت
یوقدر زیرا بر ادمك وجودی حق تعالی
ایتمسون صحتده اولسه تکری تعالی یه

حفظ صحت وجود

lâikile kulluk edemez ve hiçbir şeyin kendiye fâidesi olamaz ve bir işini göremez. Onunçün, kişi kendisini mümkin mertebe hastalığa sebeb olacak şeylerden muhâfaza etmek ve sakınmak lâzımdır. İşte buna dikkat edip de sonra kendisini Cenâb-ı Hakkın hıfzına havâle etmelidir. Hastalığa sebeb olan şeyler pek çok ise de, onları belleyip sakınmak ve hasta olduğu hâlde, ilâc ve devâsını öğrenip def etmek ve ettirmek ilm-i tıb denilen hekîmlik fenni iktizâsından olmakla, bu mahalde onun uzun uzun beyân ve tahrîr olunması bu risâlenin esâsına nazaran mümkin olamaz ise de, çocuklar için tenbîhi lâzımgelen şeylerden birazı zikr ve işaret olunmak dahi fâideden hâli değildir. Ekseri illetlerin ve hastalıkların mahalli mi'de, ve şifâya bâ'is olan büyük devâ himyedir.

لَايِقِيلَه قُولْلُقْ اِيدَه‌مَزْ وَهِيچْ بِرْ شَيْئِكْ كَنْدُويَه
فَائِدَه‌سِي اُولَه‌مَزْ وَبِرْ اِيشِنِي كُورَه‌مَزْ آنْكِچُونْ
كِشِي كَنْدُوسِنِي مُمْكِنْ مَرْتَبَه خَسْتَه‌لِغَه
سَبَبْ اُولَه‌جَقْ شَيْلَرْدَنْ مُحَافَظَه اِيْتْمَكْ
وَصَاقِنْمَقْ لَازِمْدِرْ اِشْتَه بُوكَا دِقَّتْ اِيدُوبْ بَدَنَه
صُكْرَه كَنْدُوسِنِي جَنَابِ حَقِّكْ حِفْظِنَه حَوَالَه
اِيتْمَلِيدِرْ خَسْتَه‌لِكَه سَبَبْ اُولَانْ شَيْلَرْ
پَكْ چُوقْ اِيسَه‌دَه اَنْلَرِي بِلَّه‌يُوبْ صَاقِنْمَقْ
وَخَسْتَه اُولْدِيغِي حَالْدَه عِلَاجْ وَدَوَاسِنِي اُوكْرَنُوبْ
دَفْعْ اِيتْمَكْ وَاِيتْدِرْمَكْ عِلْمِ طِبْ دِينِلَانْ
حِكْمَتْلِكْ فَنِّي اِقْتِضَاسِنْدَنْ اُولْمَغْلَه بُو مَحَلْدَه
اَنِكْ اُوزُونْ اُوزُونْ بَيَانْ وَتَحْرِيرِي اُولُنْمَسِي
بُو رِسَالَه‌نِكْ اَسَاسِنَه نَظَرًا مُمْكِنْ اُولَه‌مَزْ اِيسَه‌دَه
چُوجُقْلَرْ اِيچُونْ تَنْبِيهِي لَازِمْ اُولَانْ شَيْلَرْدَنْ
بِرَازِي ذِكْرْ وَاِشَارَتْ اُولُنْمَقْ دَخِي فَائِدَه‌دَنْ خَالِي
دَكِلْدِرْ اَكْثَرِي عِلَّتْلَرْ وَخَسْتَه‌لِقْلَرِكْ مَحَلِّي
مِعْدَه وَشِفَايَه بَاعِثْ اُولَانْ بُيُوكْ دَوَا حِمْيَه‌دِرْ

Ve bunların ma'nâsı ise insânın yiyip içtiği şeylerin hazm edeceği, ya'ni yemek insânın vücûdunda tekrâr pişip tabh olunur. İşte, o pişecek yere lugatde mi'de derler. Eğer mi'denin tahammülünden ziyâde bir adam yemek yer ve yâhut olur olmaz yemeği birbiri üzerine hazm olmadan sık sık ekl eder ve çok yemiş yer ve su içer ise, elbette mi'desi bozulur ve ondan -Cenâb-ı Hak hıfz etsin- türlü türlü hastalıklar zuhûr eder. Husûsen çocukların mi'desi büyükler gibi kuvvetli olmadığından, çabuk bozulur. Onun için, büyükler ve husûsen çocuklar âfiyet ve sağlıklarına muzır olacak sûretde pek çok yemek yemekden ve her türlü ziyâde meyva ve yemiş ve husûsile olmamış ham yemişlerden sakınıp, ziyâde yememeli. Ve bir de oyun oynayarak vesâir cihetle koşup ve yorulup ve terleyip, sonra soğuk su içmek ve karnı aç iken d o n d u r m a

وبونلرك معناسی ایسه انسانك ییوب ایچدیكی
شیلرك هضم ایده جكی یعنی یمك انسانك
وجودنده تكرار پیشوب طبخ اولنور. اشته اول
پیشه جك یره لغتده معده دیرلر آكر معده نك
تحملندن زیاده بر آدم یمك یر ویاخود اولور اولمز
یمكی بربری اوزرینه هضم اولمدن صوقسق
اكل ایدرز وچوق یمش یر وصو ایچرایسه البته
معده سی بوزیلور واندن جناب حق حفظ ایتسون
درلو درلو خسته لقلر ظهور ایدر خصوصا
چوجقلرك معده سی بیوكلركبی قوتلی اولمدیغندن
چابق بوزیلور انكچون بیوكلر وخصوصا
چوجقلر عافیت وصاغلقلرینه مضر اوله جق
صورتده بك چوق یمك یمكدن وهر درلو زیاده
میوه ویمش وخصوصیله اولمامش خام یمشلردن
صاقنوب زیاده یماملی وبرده اولور اولماز یرلرده
وسائر جهتله قوشوب ویوریلوب وترلیوب
صوكره صوغوق صو ایچمك وقارنی آج ایكن طوندرمه

yemek ve soyunup soğuk almak ve yaz günlerinde pek sıcaklarda güneşlerde gezmek mizâcsızlığa sebeb olacak şeyler olduğundan, aklı eren ve kendiye acıyıp hasta olmağı istemiyen büyükler ve çocuklar bunlardan pek sakınmalıdır.

ülfet ve ünsiyyet

Ülfet ve ünsiyyet, ya'ni kişi birbirile görüşüp ve konuşdukda güler yüzlü ve tatlı dilli olarak kalb incitici ve hâtıra dokunucu sözlerden ve çirkin mu'âmeleden sakınmalıdır. Vâkı'â dargın çehreli durmak ve lakırdı söylerken başına vurur gibi söylemek münâsib değildir. Bunlar insana kendiyi beğenmekden ve kibr etmekden gelir. Ancak âdâb-ı ülfete yakışan şudur ki kişi lakırdı söylediği vakitde, birbiri arkası sıra pek sık ve çabuk söylememeli ve dinleyeni usandıracak sûretde pek ağır dahi söyleyip sözü uzatmamalı,

یمك وصو بولوب صوغوق المق ویازکونلرنده پك
صیجاقلرده کونشلرده کزمك مزاجسزلغنه سبب
اوله جق شیلر اولدیغندن عقلی ایرن
وکندویه اجیوب خسته اولمغی استمیان
بیوکلر وچوجقلر بونلردن
پك صاقنملیدر

الفت وانسیت

الفت وانسیت یعنی کیشی بربریله کورشوب
وقونشدقده کولر یوزلی وطاتلی دللو اوله رق
قلب انجیدیجی وخاطره طوقنجی سوزلردن وچرکین
معامله دن صاقنملیدر واقعا طارغین چهره لی
طورمق ولقردی سویلرایکن باشنه ورزکی
سویلمك مناسب دکلدر بونلر انسانه
کندویی بکنمکدن وکبر اینمکدن کلور انجق
آداب الفته یاقشان شودرکه کیشی لقردی سویلدیکی
وقتده بربری ارقه سی صره پك صیق وچابوق
سویلماملی ودیکلیانی اوصاندره جق
صورتده پك اغزدحی سویلیوب سوزی اقرانامی

işiten anlayacak vechile telâşsızca hiddetlenmeyerek dâne dâne, güler yüz ile söyleyip, merâmını ifâde etmeli. Lâkin şu şartla ki münâsebetsiz kahkahalar ile ve zevzeklik ve yanşaklık sûretile halkı güldüreceğim diye bir takım masharalıklar etmemeli.

edeb ve hürmet

Edeb ve hürmet, bunlar dahi küçük ve büyük, cümle insâna pek elzem olan sıfatdır. Hele çocuklara küçüklüklerinden alışacak iyi huydur, ya'ni kişi kendisinden büyüğüne dâimâ ta'zîm ve hürmet edip, bir büyük adam yanına gittikde, önünü kavuşturarak girmek ve elini öpmek ve otur der ise, şart-ı âdâb üzere, teşekkür ederek oturmak ve lakırdı sorar ise söylemek ve söyler iken nâzikâne ve kâmilâne söylemek ve ayağını uzatmamak ve elile, ağzile, burnile oynamamak gibi şeyler olmakla, el-hâsıl çocuklukdan

ایشیدن اکلابجق وجهله تلاشسزجه
حذلنمیه‌رك دانه دانه کولربوزایله سویلیوب
مرامنی افاده ایتملی لکن شوشرطله که مناسبتسز
قهقهه لر ایله وزوزکلك ویاکتا قولق
صورتیله خلقی کولدیره جکم دیو
برطاقم مسخره لقلر ایتمامالی

ادب وحرمت

ادب وحرمت بونلردخی کوجك وبیوك جمله
انسانه بك لازم اولان صفتدر هله جوجقلره
کوچکلکلرندن الشه جق ایوخویدر یعنی
کنی کندوسندن بیوکنه دائما تعظیم وحرمت
ایدوب بر بیوك ادم یاننه کتدکده اوکنی
قاوشدیره رق کیرمك والنی اوپمك واوطور
دیرایسه شرط ادب اوزره تشکر ایده رك
اوطورمق ولقردی صورر ایسه سویلمك
وسویلر ایکن نازکانه وکاملانه سویلمك
وایاغنی اوزاتمامق والیله اغزیله بورنیله
اوینامامق کبی شیلر اولمغله الحاصل جوجقلقدن

edeb tahsîline say edip -Hakkı Ta'âlâ kötü gözden ve nazardan saklasın- şu çocuk kâmilâne duruşuna ve oturuşuna ve söyleyişine bakınca, büyük adam gibidir diye kerkesin kendi hakkında hüsn-i teveccüh ve medh etmesini tahsîl etmeğe çalışmalıdır.

hukûk-i uhuvvet

Hukûk-i uhuvvet, bu dahi âdemiyyetce ri'âyet olunacak ahlâk-ı hamîdedendir. Ya'ni kişi karındaşına ve karındaşı gibi görüşüp ve sevdiği akrânına hulûs ve mahabbet göstermelidir. Bu cihetle, karındaşı ve akribâsı hakkında birinin bir iyiliği olduğu hâlde, kıskanmayıp gûya kendiye olmuş gibi hoşnud ve mesrûr olmalı. Kezâlik onlar hakkında bir can sıkacak ve keder edecek vâkı'a olduğu sûretde, aynına kendiye olmuş misilli teessüf etmeli, karşılığında iyilikler etmeğe

ادب تحصیلنه سعی ایدوب حق تعالی کوکلی
کوزدن ونظردن صاقلسون شو حجوق
کاملانه طوروشنه واوطوروشنه وسوبلنینه
باقیجه بیوك ادم کبیدر دیو هر کسک
کندوحقنده حسن توجهه ومدح
ایتمسنی تحصیل ایتمکه
چالشملیدر

حقوق اخوت

حقوق اخوت بودخی ادمیتجه رعایت اولنه جق
اخلاق حمیده دندر یعنی کیشی قرنداشنه
وقرنداشی بیوك بیوك ویشوب وسودیكی اقراننه
خلوص ومحبت کوسترملیدر بووجهله
قرنداشی واقرباسی حقنده بربینك برایولکی
اولدیغی حالده قسنقانمیوب كویا کندوینه
اولمش کبی خشنود ومسرور اولملی کذلك
انلرحقنده برجان صقنه جق وکدر ایدهجك
واقعه اولدیغی صورتده عینیله کندوینه اولمش
مثللو تأسف ایتملی فارشولغنده ابولکلر ایتمکه

elden geldiği kadar say etmek insânlık ve pek a'lâ huydur.

iffet ve hamiyyet

İffet ve hamiyyet, bu sıfatlar dahi sıfât-ı hamîdeden olarak herkese ve husûsile gençlere ve çocuklara pek elzem olan şeydir. Ya'ni kişi nefsini ve ırz ve nâmûsunu dince ve akılca nazar-ı Hak ve halk yanında utandıracak ve -Hakkı Ta'âla saklasın- kendisini rezîl ve rûsvay-ı âlem edecek türlü türlü ayb olan şeylerden muhâfaza etmekdir. İşte bu, büyük ve küçük ve rütbeli ve rütbesiz, herkese vâcib olan ahkâmdandır. Zira, bir adamda edeb ve iffet ve vikâye-i ırz ve nâmûs olmadıkca, velev kendisi pek büyük devlet ve ikbâl sâhibi olsa bile, âlemin yanında ve nâs nazarında hiç kadr ve i'tibârı olmayarak, bayağı mezmûm ve alçak olur. Onun için kişi dâimâ zâtını sakınıp, iffet ehlinden olmalı

آلدن كلديكى قدر سعى ايتمك انسانلق ويك
اعلا خويدر

عفت وحميت

عفت وحميت بوصفتلردخى صفات حميده دن
اوله رق هركسه وخصوصيله كنجلره وچوجقلره
بك لزم اولان شيلردر يعنى كشى نفسنى وعرض
وناموسنى دينجه وعقلجه نظر حق وخلق
ياننده اوتانديره جق وحق تعالى صاقلسون
كندوسنى رذيل ورسواى عالم ايده جك
درلو درلو عيب اولان شيلردن محافظه
ايتمكدر اشته بو بيوك وكوچك ورتبه لى
ورتبه سز هركسه واجب اولان احكامدندر
زيرا ادمده ادب وعفت ووقايه عرض
وناموس اولمدقجه ولوكندوسى بك بيوك
دولت واقبال صاحبى اولسه بيله عالمك
ياننده وناس نظرنده هيچ قدر واعتبارى
اولميه رق باعى مذموم والحق اولور انك
ايچون كشى دائما ذاتنى صاقنوب عفت اهلندن اوملى

ve nâmûs-u azîzini canı gibi hıfz-ı vikâye etmelidir.

ri'âyet-i hukûk-i ülfet

Ri'âyet-i hukûk-i ülfet, bu dahi âdemiyyetin şart-ı a'zamıdır. Ya'ni iki zât beyninde bunca vakt ülfet ve mahabbet hâsıl olarak birbirlerine iyilikleri vukû buldukda, ona hürmet edip, olur olmaz şey ile onu unutmamalıdır. Vâkı'â iyilik etmek gibi bu cihân-ı fânide güzel nâm alacak ve kötülük eylemek gibi belâsını bulacak şey yokdur. Hukûk-i insâniyyeti ve husûsile ülfet ve mahabbeti sebkat eden adamı her yerde unutmamalı ve kazâen ba'zı şeyden dolayı birbirile bozuşup beynlerinde infi'âli mûcib olacak şey vâki olsa bile, def'aten bunca hukûku unutup, onu terk eylemek lâik olmayacağından, mu'âmele-i afv ile öyle infi'âlden gecmelidir. Husûsile iyilik gördüğün zâtı büyüdüğün vakit hâtırını gözetip, ona hüsn-i mükâfât etmeğe çalışmalıdır.

ونا موسِ عزيزيني جانلري كبي حفظ ووقايه
ايتمليدر

رعايت حقوق الفت

رعايتِ حقوقِ الفت بورخي ادمينك شرطِ
اعظميدر يعني ايكي ذات بيننده بورنجه وقت
الفت ومحبت حاصل اوله رق بربرلرينه ايولكلري
وقوعبولدقده اكا حرمت ايدوب اولوز اولمز شي ايله
اني اونتمامليدر واقعا ايولك ايتمك كبي بوجهانِ
فانيده گوزل نام الەجق وكتولك ايتمك كبي
بلاسيني بوله جق شي يوقدر حقوقِ انسانيتي
وخصوصيله الفت ومحبتي سبقت ايدن ادمي
هر برده اونتمامليي وقضاءً بعض شيدن طولايي
بربرليله بوزيشوب بينلرنده انفعالي موجب اوله جق
شي واقع اولسه بيله دفعةً بورنجه حقوقي اونودوب
اني ترك ايلمك لايق اولميه جغندن معامله عفو ايله
اونلره انفعالدن گچلمليدر خصوصيله ايولك
گورديكك ذاتي بيوديكك وقت خاطريني
گوزه دوب اكا حسنِ مكافات ايتمكه چالشمليدر

Ya'ni iki ahbab birbirile bozuşduğu vakit, onları barışdırmağa say etmek pek güzel huydur. El-hâsıl, bu tafsîlâtdan anlaşıldığına göre, insâna lâzım olacak iyi huylarile huylanmak ve çirkin huylardan hazer etmekdir. Zira, hüsn-i ahlâk sâhibi olan zât sa'âdet-i hâle mazhar olduğu gibi, bedahlâk ve garezkâr olan eşhas dahi nazar-ı erbâb-ı kemâl ve cümle yanında muhakkardır. Hele eşref-i mahlûk olan insân, ilm ve kemâlâta say etmek elzemdir. Lâkin bedahlâk olur ise, velev pek çok fazîleti olsa bile, yine memdûh olamaz ve ahlâkını güzel huylar ile tehzîb etmedikce, felâh bulamaz. Ahlâk-ı memdûhe ve mezmûmeye dâir daha pek çok yazacak nesâyih var ise de, uzun uzun yazılmak çocukların mizâcına göre def'aten tabî'atlerine ağır gelerek kesel vereceğinden, ve bundan böyle sâye-i inâyetvâye-i hazret-i şâhânede

یعنی ایکی احباب برابرله بولوشدیغی وقت انلری
بارشدرمغه سعی ایتمک بک کوزل خویدر
الحاصل بو تفصیلاتدن اکلاشلدیغنه کوره
انسانه لازم اوله‌جق ایو خویلر ایله خویلنمق
و چیرکین خویلردن حذر ایتمکدر زیرا حسن اخلاق
صاحبی اولان ذات سعادت حالنه مظهر اولدیغی
کبی بد اخلاق و غرضکار اولان اشخاص دخی
نظر ارباب کمالده و جمله یاننده محقردر هله اشرف
مخلوق اولان انسان علم و کمالاته سعی ایتمک
الزمدر لکن بد اخلاق اولور ایسه و لو بک چوق
فضیلتی اولسه بیله ینه ممدوح اوله‌مز
و اخلاقنی کوزل خویلر ایله تهذیب ایتمدکجه
فلاح بوله‌مز اخلاق ممدوحه و مذمومه‌یه دائر
دها بک چوق یازه‌جق نصایح وار ایسه ده
اوزون اوزون یازلمق چوجقلرک مزاجنه کوره
دفعةً طبیعتلرینه اغر کله‌رک کسل ویره‌جکندن
و بوندن بویله سایۀ عنایتوایۀ حضرت شاهانه‌ده

nice kütüb-i ahlâkiyye okuyarak, tekmîl kemâlât-ı insâniyye edecekleri bi-iştibâh olduğundan, şimdilik bu kadarcık ile iktifâ olundu. Hemân Cenâb-ı Hak veliyy-i ni'metimiz, veliyy-i ni'met-i cihân Şevketmeâb Efendimize tükenmez ömr ihsân buyursun ve sâye-i ni'met ve merhamet-i seniyye-i şâhânelerini üzerlerimizde berdevâm etsin, âmîn.

نتیجهٔ کتب اخلاقیه اوقویه‌رق تکمیل کمالات
انسانیه ایده‌جکلری بی اشتباه اولدیغندن
شمدیلک بو قدرجقله اکتفا اولندی همان
جناب حق ولی نعمتمز ولی نعمت جهان
شوکتمآب افندمزه توکنمز عمر احسان
بیورسون وسایهٔ نعمت
ومرحمت سنیهٔ شاهانه‌لرینی
اوزرلرمزده بردوام
ایتسون
آمین

إن الله جميل يحب الجمال



يا غالب غير مغلوب يا غفور الرحيم

ARABIC & PERSIAN WORDS

in the

OTTOMAN TEXT

of the

Risâle-i Ahlâk

a Arabic, *p* Persian, *t* Turkish

A

abd/abit *a* : slave, servant; worshipper, person
acele *a* : hurry, undue haste
âciz *a* : unable, helpless
âdâb *a* : manners (*pl* of edeb)
adam *a* : man, person
âdemiyyet *a* : humaneness
âdet *a* : custom, habit
adl /adil *a* : justice
adlî (adliyye) *a* : judicial, juridical
âfitâb *p* : sun
âfiyet *a* : good health
afv /aff /af *a* : forgiving
ahbâb *a* : friend, acquaintance (*pl* of habîb)
ahd / ahit *a* : agreement; period; reign
ahibbâ *a* : beloved, friends (*pl* of habîb)
âhiret *a* : the other world, the hereafter
ahkâm *a* : statues, laws (*pl* of hükm)
ahlâk *a* : natural disposition; morals, ethics, (*pl* of hulk / huluk)
ahlâkî *a* : moral, ethical
ahmak *a* : foolish, stupid
âkıbet *a* : end, consequence
akl / akıl *a* : mind
aklen *a* : by reason, reasonably
aklî *a* : mental
akrân *a* : equals, peers (*pl* of kırn)
akribâ / akrabâ *a* : near relatives (*pl* of karîb)
aks / akis *a* : opposite
akvât *a* : foods, sustenance (*pl* of kût)
akvât etmek *a t* : provide sustenance; sustain
a'lâ *a* : superior
âlâ *a* : benefits, blessings
alâmet *a* : sign, mark
âlem *a* : world, universe
âlempenâh *a p* : Refuge of the universe (title of the Sultan)
âlî (âliyye) *a* : high, exalted
arsızlık *a t* : impudence, insolence
arzu *p* : desire, longing
âsan *p* : easy
âsâyiş *p* : tranquility, ease; public order
aslâ *a* : never, by no means
atfen *a* : favorably disposed
atiyye *a* : gift
avârif *a* : kindnesses (*pl* of ârife)
avâtıf *a* : favors (*pl* of âtife)
avâtıfber *a p* : who carries favors
ayb / ayıb *a* : shame, disgrace
ayn *a* : eye
aynı *a t* : similar
a'zâ *a* : member, limb; organ (*pl* of uzv / uzuv)
a'zam *a* : greatest (عظم)
azim / azm *a* : determination (عزم)
azîm *a* : great
azîm-üş-şân *a* : glorious
azîz *a* : dear, precious

B

bahâ (pahâ) *p* : price, value
bahîllik *a t* : avarice
bâ'is *a* : cause, motive
bâlâ *p* : high, exalted
bârî *a* : Creator
ba'zı *a* : some
bedahlâk *p a* : immoral
bedzebânlık *p t* : ill-tongued, foul-mouthed
belâ *a* : trial; calamity, misfortune
belâga *a* : eloquence

benân *a* : fingertips
bende *p* : slave, servant; subject
bendegân *p* : those who are in the service of a ruler (*pl* of bende)
berdevâm *p a* : continuing, going on
bergüzîde *p* : selected, choice
berhurdârlık *p t* : success, prosperity
beşerî *a* : human
beyân *a* : declare, express
beyhûde *p* : useless, in vain
beyninde *a t* : among it, in its midst
bi-aynihi *a* : same, same as
bi-girân *p* : boundless, infinite
bi-günâh *p* : guiltless, innocent
bi-iştibâh *p a* : undoubtedly, surely
bil-cümle *a* : all; in totality
bil-îcâz *a* : briefly
bi-misil *p a* : incomparable, unequalled
bi-pâyân *p* : endless, infinite
buhl / buhul *a* : avarice

C

câhil *a* : uneducated, ignorant
câiz *a* : proper, right; lawful
cân *p* : soul
cedîr *a* : worthy, suitable
cehâlet *a* : ignorance
cemâil *a* : kind acts, favors (*pl* of cemîle)
cemâl *a* : beauty, grace; kindness
cemîl *a* : beautiful
cenâb *a* : majesty
Cenâb-ı Hak *a* : God
Cenâb-ı Vâhib *a* : munificent giver
cesâret *a* : courage; daring
cevâhir *a* : jewels, gems (*pl* of cevher)
cezâ *a* : retribution; punishment
cihân *p* : world, universe
cihândâver *p* : ruler of the world
cihet *a* : direction
  bu cihetle : in this respect
  cihetden : from that consideration, because
  ezher cihet *p a* : in every respect
cümle *a* : all, totality

Ç

çarh *p* : wheel
çarh-ı devvâr *p a* : revolving sphere of heaven; world
çehre *p* : face, countenance
çeşm *p* : eye

D

dâfi' *a* : that wards off, pushes aside, eliminates
dâimâ *a* : always
dâir *a* : about, concerning
dâne *p* : grain, seed
dâne dâne *p* : one by one
def *a* : push, drive away; rid
def'aten *a* : all at once
dehan *p* : mouth
dek (same as değin) *t* : until, up to
delâlet *a* : indication
derhâl *p a* : immediately, at once
derkâr *p* : manifest, evident
devâ *a* : remedy, medicine
devlet *a* : state; high rank
devletlû *a t* : His Excellency (title given to a very high official)
devran *a p* : times, age, epoch
devvâr *a* : revolving, rotating
  çarh-ı devvâr *p a* : revolving sphere of heaven; world
dikkat *a* : attention
dil *p* : heart
dilnişin *p* : pleasant
dîn *a* : religion
dîn-i perver *a p* : solicitous of religion
dirahşân *p* : shining, sparkling
dirhem (δράχμα) *a* : *drachma*, small quantity
dost *p* : friend
duâ *a* : prayer
dünya *a* : this life; the world

E

ecdâd *a* : ancestors (*pl* of cedd)
edâ *a* : pay; articulate; performance
edeb *a* : (good) manners
efkâr *a* : ideas (*pl* of fikr)
.....-efşan *p* : dispersing, scattering
efzâ *a* : fears (*pl* of fezâ)
ehl *a* : people; possessing, having
ekl *a* : eating
ekser *a* : most

elbette *a* : certainly
el-hâsıl *a* : in short
elîf *a* : familiar
elzem *a* : necessary, needed
eman *a* : security
emn *a* : safety
emn-ü eman : security and safety
emniyyet *a* : confidence, trust
emr / emir *a* : order; matter
emsâl *a* : similars, likes, equals (*pl* of misl / mesel)
enâiyyet *a* : egotism, selfishness
erbâb *a* : having, possessing (*pl* of rabb)
esas *a* : foundation, essence
esbâb *a* : reasons (*pl* of sebeb)
eser *a* : trace; written work
eshel *a* : easier, most easy
esvâb *a* : garments (*pl* of sevb)
eşfâk *a* : kind deeds
eşhâs *a* : persons, people (*pl* of şahs / şahıs)
eşref *a* : most honorable
eşref-i mahlûk *a* : pearl of creation
etfâl *a* : children (*pl* of tıfl)
evkât *a* : times (*pl* of vakt / vakıt)
evlâd *a* : children / child, descendants (*pl* of veled)
evsâf *a* : qualities, attributes (*pl* of vasf)
ezher *p* : from every
ezher cihet *p a* : in every respect

F

fâide / fayda *a* : profit, advantage
fakîr *a* : poor
fâni *a* : transitory, perishable
fark *a* : difference
fârûkî *a* : one who discriminates between right and wrong
farz *a* : obligatory act; duty
fazîlet *a* : virtue
felâh *a* : prosperity
fen *a* : science; art
feyz / feyiz *a* : prosperity
feyziyâb *a p* : prosperous, flourishing
fezâil *a* : virtues (*pl* of fazîlet)
fi'il *a* : act
fikretmek *a t* : think
fulân / filân *a* : so and so
fursat / fırsat *a* : chance, opportunity
fürû' *a* : branches, subdivisions (*pl* of fer')
fürûz *a* : obligatory sacred duties (*pl* of farz)
fütûr *a* : lassitude

G

gadr / gadir *a* : wrong, injustice
garez *a* : grudge, rancor
garezkâr *a p* : grudging
gâyet *a* : very, extremely
gayret *a* : effort, attempt
gayretkeş *a p* : partisan; jealous
gazab *a* : anger, rage
gıybet *a* : slander, calumny
gûya *p* : as if
gühergân *p* : gems, pearls
günâh *p* : sin; crime, fault

H

haber *a* : news; information
hacâlet *a* : shame
hakâret *a* : contempt, insult
hakîr *a* : despicable
hakk / hak *a* : right; God
hakka *a* : in truth
hakkında *a t* : about, concerning
Hakk-ı Ta'âlâ *a* : God Almighty
hâl *a* : situation
hâli *a* : lacking, free (from)
hâlik *a* : creator
halîm *a* : gentle, patient
halk *a* : people, crowd
hamîd *a* : praiseworthy
hamiyyet *a* : patriotism; zeal
hapishâne *a p* : prison
harâm *a* : wrong, unlawful
harclık *a t* : allowance
harekât *a* : movements; acts, behavior; vowel points (*pl* of hareket)
hariy *a* : appropriate
hasb / haseb *a* : merit, personal quality
hased *a* : envy, jealousy
hasen *a* : beautiful; agreeable; appropriate
hâsıl *a* : bring about
vel-hâsıl : in short
hasislik *a t* : stinginess
hasr *a* : devoting, consecrating

hatır a : memory, mind
hâtır a : affection, love
havâle a : assignment; referènce
hâvi a : containing
hayırsız a t : useless
hayli p : very, much
hayr / hayır a : good; advantage
hayrât a : pious foundations / acts
hayrî a : beneficial
hayriyye a : beneficial
hazer a : be on alert; care, caution
hazm / hazım a : digestion
Hazret a : His Excellency
hediyye a : gift
hekimlik a t : medicine
hemân / hemen p : right now, immediately
hevâ a : favor, love, desire
heves a : strong desire, inclination
hezeyân a : delirium; nonsense
hıfz a : protection
hıfzıssıhha : hygiene
hiddet a : anger, rage
hikmet a : wisdom; reason, motive
hîle a : trick, cheating
hîlekârlık a p t : trickery, fraud
himmet a : endeavor; influence
himye a : abstinence
hîn a : moment; time
hisân a : beautiful (*pl* of hasen)
hoca a : teacher, *hodja*
hokkabaz p : clown
hor p : contemptible, despicable
hoşnud p : pleased
hukûk a : laws, rules (*pl* of hak)
hulûs a : sincerity, devotion
humâyûn p : imperial
hûr p : houri's (*pl* of houri)
husûl a : occurring; attainment
husûsen a : specially
husûsile a t : specially
husûsunda a t regarding, concerning
huy p : habit, temper, disposition
huzûr a : presence
Hüdâ p : God
hükm / hüküm a : authority
hülâsa a : summary
hülâsa-yı kelâm a : substance of what has been said; in short
hüner p : skill; accomplishment
hürmet a : respect, reverence
hüsn / hüsün a : beauty; grace; goodness
hüsn-i karîn a : fellowship
hüsn-i tabî'at a : good natured
hüsn-ü hâl a : good behavior
hüsn-ü teveccüh a : favorable inclination

I

ırz a : chastity, honor

İ

i'âne a : help
îcâd a : creation; invention; developing (a program)
îcâz a : brevity
bil-îcâz a : briefly
ictinâb a : abstention
ifâde a : statement, expression
iffet a : chastity; honesty
ihsân a : grant; endow; favor, benevolence, kindness
ihvân a : brethren (*pl* of ah)
ihyâ a : bringing to life
ihyâkerde a p : renewed, favored
ikbâl a : prosperity
ikrâm a : honor, courtesy
iktifâ a : be sufficient
iktizâ a : requirement, necessity
ilâc a : medication, cure
i'lân a : proclaim, promulgate
illet a : disease, suffering
ilm / ilim a : knowledge; science
imdi t : therefore
imtinân a : indebtedness; reminding someone of his obligation for a favor conferred
imtisâl a : imitation, conformity
imzâ a : signature; realization
inâd / inât a : stubbornness, obstinacy
inâyet a : grace, favor
inâyetvâye a p : who participates in, in the grace of
indinde a t : at the side of; by, with *(chez)*
infi'âl a : anger, annoyance
insâfsızlık a t : unfairness
insân a : man
insânî a : human
inşâ a : construction; literary composition
intikâm a : revenge, vengeance

irâde *a* : will; (imperial) command / decree
irfân *a* : knowledge
isbât *a* : proving, confirming
islâh *a* : correction; improvement
isrâf *a* : waste, squander
istid'â *a* : petition, official request
istihsâl *a* : production
istihzâ *a* : ridicule, mocking
istikâmet *a* : direction; integrity
istikrâh *a* : aversion
işâret *a* : sign, indication
iştibâh *a* : doubting, doubt
iştimâl *a* : containing, comprising
i'tâ *a* : giving, offering
itâ'at *a* : obedience
it'âm *a* : giving food, feeding
i'tibâr *a* : esteem, consideration
i'tilâf *a* : harmony, understanding, friendship
izn / izin *a* : permission

K

kâbil *a* : possible
kabûl *a* : receive, accept
kadr / kadir *a* : worth, dignity
kâffe *a* : all; everyone
kahkaha *a* : loud laughter
kalb *a* : heart
kâmil *a* : perfect, mature
kâmilâne *a p* : maturely
kanâ'at *a* : satisfaction, contentedness
kâni *a* : convinced
kânûn (κανών) *a* : law
karîn *a* : companion
hüsn-i karîn *a* : fellowship
karîn-i kabûl *a* : friendly acceptance
kat'en *a* : definitely, positively
katî *a* : decisive
kazâen *a* : accidentally
keder *a* : grief, affliction
kehle *t* : louse
kelâm *a* : speech, words; (ability to) speak
kemâl *a* : perfection, maturity
kemâlât *a* : virtues
kemâl-i insâniyyet *a* : personal maturity
kerâmet *a* : generosity; excellence
kerem *a* : kindness, goodness, benevolence
kerre / kere *a* : time *(fois)*
kesel *a* : slackness, indolence
keyfiyyet *a* : quality
kezâlik *a* : as this; similarly
kıvâm *a* : right degree, proper quantity
kıyâfet *a* : dress, attire
kıymet *a* : value, worth
kibr / kibir *a* : pride
kimesne / kimse *t* : someone, anyone
kitâbet *a* : (ability) to write; literary composition
kizb / kizib *a* : falsehood, lie
kudret *a* : power, capacity
kütüb *a* : books (*pl* of kitâb)

L

lâik *a* : worthy
lâikile *a t* : properly, adequately
lâkin *a* : but; however
lâmi'a *a* : shining
lâzım *a* : needed, necessary
lâzib *a* : permanent, indispensable
lede *a* : at the time of, as / when, on
levâzım *a* : necessities (*pl* of lâzım)
lisân *a* : tongue; language
lisânî *a* : pertaining to language; lingual
lugat *a* : language; dictionary
lütf *a* : goodness, favor
lütfen *a* : graciously, kindly

M

ma'ârif *a* : skills, talents (*pl* of ma'rifet)
ma'dûd *a* : counted; considered
mahabbet / muhabbet *a* : love, affection
mahal *a* : place
mahzan *a* : merely, entirely, only
makâm *a* : place; rank, office
makbûl *a* : acceptable, welcome
makta *a* : place of cutting; end
mâl *a* : property, goods
ma'lûm *a* : known
ma'nâ *a* : meaning
mânende *p* : similar, resembling
maraz *a* : disease, illness
ma'rifet *a* : knowledge; talent
masharalık / maskaralık : buffoonery, act the fool
maslahat *a* : business, affair
matbû *a* : printed

matla *a* : rising; appearance, inception
matla'ından makta'ına dek: from beginning to end
mazarrat *a* : damage
mazhar *a* : one who acquires, attains
mazmûm / mezmûm *a* : despised, scorned
meberrât *a* : good works
mecbûl *a* : formed by nature; naturally endowed
mecelle *a* : volume, book
meclis *a* : assembly, council (see vâlâ)
Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye: High Court (established in 1837 to deal with the cases of high officials)
medâr *a* : center of movement; means
medh / medih *a* : praise
mefhûm *a* : understood; recognized
mekârim *a* : good manners; generosity (*pl* of mekremet)
mekârim-i nüşûr *a* : spreading good manners; champion of generosity
mekâtib : schools (*pl* of mekteb)
mektûb *a* : written; letter
meleke *a* : faculty, skill
memdûh *a* : praised; praiseworthy
menfa'at *a* : advantage, profit
menfûr *a* : hated, despised
merâhim *a* : compassion, kindness (*pl* of merhamet)
merâm *a* : intention, desire
merhamet *a* : compassion, mercy
merkûm *a* : recorded, written; above-mentioned
mertebe *a* : degree, level
meselâ *a* : for instance
mesnûn *a* : prescribed by Tradition; customary
mesrûr *a* : happy, joyous
mes'ûd *a* : happy; appropriate
mesûl *a* : asked, demanded
meşakkat *a* : hardship, trouble
meşgûl *a* : occupied, busy
meşhûd *a* : witnessed, seen
mevad *a* : materials (*pl* of madde)
meveddet *a* : friendship
Mevlâ *a* : God
meydân *a* : open space
meydâna çıkarmak *a t* : bring into the open
mezkûr *a* : aforementioned; the said.....
mezmûm *a* : blamed, scorned
mi'de / miğde *a* : stomach
mikdâr *a* : quantity
millet *aramaic a* : religious community; nation, people
mirât *a* : mirror
misl / misil *a* : similar, equal
mizâc *a* : mixture, character
mizâcsızlık *a t* : ill health
mu'âmele *a* : dealing, treatment
mu'âvenet *a* : help assistance
mûcib *a* : causing
muhakker *a* : despicable, insignificant
muhâtara *a* : danger, risk
muhyi *a* : giving life to
mukârin *a* : friend, associate
mukriz *a* : lender
mukteza *a* : required, necessary
murâd *a* : wish, desire
murdâr *p* : dirty
mutâbakat *a* : conformity
mu'teber *a* : esteemed, respected
mutlak *a* : absolute; absolutely, certainly
mutlakâ *a* : absolutely; without fail
muttasıf *a* : endowed with a quality, qualified
muttasıl *a* : joined, continuous
muzır *a* : harmful, detrimental
mübtelâ *a* : addicted, subject to
mücâmele *a* : acting with kindness and consideration
mücellâ *a* : shining; made manifest, obvious
mücerred *a* : abstract; positively
müellif *a* : author
mükâfat *a* : reward
mülk *a* : property; sovereignty
mülûk *a* : kings
mülûkâne *a p* : royal, imperial
mümhid *a* : one who helps
mümkin / mümkün *a* : possible
münâsebetsiz *a t* : unseemly, unsuitable
münâsib *a* : appropriate
münevver *a* : enlightened, illuminated
mürû'et / mürüvvet *a* : virtue; generosity, *menschlichkeit*
müstağrik *a* : immersed, plunged
müstehsen *a* : admired, approved, preferred
müstevcib *a* : which necessitates, causes
müstezil *a* : one who seeks the shade (ظل of protection)

müşâr ileyhi *a* : pointed at
müşâr ileyhi bil-benân : pointed at with fingers
müşeyyid *a* : one who builds and strengthens
müşîr *a* : who indicates
müşkil / müşkül *a* : difficult
mütâla'a *a* : reading, studying, scrutinizing
mütelif *a* : familiar
müteşekkir *a* : grateful
müvecceh *a* : directed
vech-i müvecceh : correct manner
müzdâd *a* : increased

N

nakîb *a* : leader, chief
nâm *p* : name, fame
nâmûs (νόμος) a : honor
nâs *a* : people
nasîhat *a* : advice, counsel
nasîhat-ı peder *a p* : paternal advice
nazar *a* : eye; look, glance; evil eye
nazar-ı Hak *a* : in God's view
nazaran *a* : with regard to
nâzikâne *p* : delicately
nebevî *a* : of the Prophet, prophetic
necâset *a* : impurity, uncleanness
necât *a* : salvation
nedâmet *a* : regret, remorse
nefîs *a* : exquisite, fine
nefs / nefis *a* : soul; person; self
nefsâniyyet *a* : selfishness
nemmâmlık *a t* : slander, calumny
nesâyih *a* : advice (*pl of* nasîhat)
nesne *t* : thing, object
nezâfet *a* : cleanliness
nifâk *a* : discord, strife
nihâd *p* : character, disposition
nihâyet *a* : end, conclusion; finally
ni'met *a* : favor; blessing, happiness
nisbet *a* : relation, proportion, ratio
nişân *p* : mark, indication; symbol
niyâz *a* : entreaty, supplication
niyyet *a* : intention, aim; resolve
nizâm *a* : regulation
nûr *a* : light; brilliance
nûr-i ayn *a* : with the light of (his) eyes, with his own eyes
nüşûr *a* : spreading
mekârim-i nüşûr : spreading good manners; champion of generosity
nutk / nutuk *a* : speech
nutkî *a* : pertaining to speech, verbalization
nu'ûmet *a* : softness, smoothness

Ö

ömr / ömür *a* : life, lifespan

P

pâdişâh *p* : ruler, sovereign
pâdişâhâne *p* : imperial
pâk *p* : clean, pure
peder *p* : father
penâh *p* : refuge
perver *p* : caring
dîn-i perver *a p* : solicitous of religion
pesendîde *p* : admired
peşimân *p* : regretful, repentant
peydâ *p* : procure, acquire
peyderpey *p* : step by step, little by little
pranka (*it* branca) : fetters attached to the legs of criminals; penal servitude

R

rahât *a* : ease, tranquility
rahm / rahim *a* : compassion
rakam *a* : number; writing, written character
râst *p* : straight, correct, right, proper
râzı *a* : satisfied
reddî *a* : worthy of being rejected / disowned
refâh *a* : comfort; affluence
reis *a* : head, chief
revh *a* : pleasant
revnak *a* : glamor, splendor, luster
rezâlet *a* : disgrace, scandal
rezîl *a* : disgraced, disgraceful
rızâ *a* : consent; satisfaction; favor
rızk *a* : food; sustenance
ri'âyet *a* : consideration, regard
ri'âyetkârlık *a p t* : respect, consideration
rif'at *a* : elevation
risâle *a* : message; letter; pamphlet; brochure; treatise
ruhsat *a* : permission, permit
rüsvay *p* : disgraced, infamous

rütbe *a* : grade, rank; position

S

sa'adet *a* : happiness
sabâvet *a* : infancy, childhood
sadâkat *a* : faithfulness
sâdık *a* : friend
sahâvet *a* : generosity, munificence
sahî *a* : liberal, generous
sâhib *a* : owner; author
sahîhen *a* : truly, really
sâir *a* : the rest of, other
san' *a* : making; production, workmanship
san'at *a* : art, craft; trade
sarf *a* : spending; changing
say *a* : endeavor, effort
sâye *a* : shadow; protection
sebeb *a* : cause, reason
sebkat *a* : give precedence
sebt *a* : registering
secaya *a* : moral qualities, character (*pl* of seciyye)
seciyye *a* : natural disposition, moral quality; character
sedâkat *a* : fidelity, devotion
selâmet *a* : safety, security
selîm *a* : correct; right-minded; authentic
selîs *a* : fluent style
senâ *a* : praise, commendation
senî (seniyye) *a* : exalted, high
sevda *p* : love; longing, ambition
seyr / seyir *a* : spectacle, show
seyyiât *a* : evil things; sins (*pl* of seyyie)
seyyid *a* : Master, Lord, Sir
sıbyân *a* : boy (*pl* of sabi)
sıfat *a* : quality, attribute
sıhha *a* : health
sınf / sınıf *a* : class, category
sirkat *a* : theft, stealing
sitân *p* : praises (*pl* of sitâ)
subh *a* : dawn, daybreak
sûret *a* : manner, fashion
sühûlet *a* : being easy; facilitation
sünen *a* : Sunnah practices (*pl* of sünnet)
sürûr *a* : joy, pleasure
sürûrâne *a p* : joyfully, gladly
sütûr *a* : lines of writing (*pl* of satr / satır)

Ş

şâhâne *p* : royal, imperial; fabulous
şâhid *a* : witness
şâhinşâh *p* : King of kings
şahs / şahıs *a* : person, individual
şakird *p* : pupil, disciple
şâm *p* : evening
şart *a* : condition
şâyân *p* : suitable, worthy, deserving
şefakat *a* : tenderness
şefkat *a* : compassion, concern
şefkaten *a* : compassionately
şekl / şekil *a* : form, shape; type
şemâil *a* : habits, dispositions (*pl* of şâmil)
şer'an *a* : in accordance with Canon law, canonically
şerîf *a* : sacred; noble
şevket *a* : might, power; imperial majesty
şevketlû *a t* : majestic
şevketmeâb *a p* : imperial majesty
şey *a* : thing
şifâ *a* : healing, restoring to health
şübhe *a* : doubt
şükr / şükür *a* : thanking, gratitude
şümûl *a* : including, inclusion
şürût *a* : conditions (*pl* of şart)

T

Ta'âlâ / Teâlâ *a* : May (his Name) be exalted
tab *a* : printing
tabh *a* : cook
tabî'et *a* : nature, character
ta'bîr *a* : word, term, expression
tâc *p* : crown
tâcdâr *p* : wearing a crown, king, sovereign
ta'cîz *a* : bother, trouble, harass
tafsîlat *a* : detailed explanation
tahakkuk *a* : come about, be realized
tahammül *a* : endurance
tahâret *a* : cleaning, cleanliness
tahkîk *a* : investigating, verifying
tahkîr *a* : scorn, insult
tahrîr *a* : write down, compose
tahsîl *a* : acquisition; bringing about; study, education
tahsîn *a* : embellishment; approbation, admiration

takdîm *a* : presenting, presentation
takım *a* : set
bir takım : a bunch of, some
takrîb *a* : bringing near; approximation; motive
ta'lîm *a* : teaching, instruction
tamâm *a* : complete
tarîk *a* : road, path
tasarruf *a* : power of disposal; economy
tashîh *a* : correcting, proofreading
tasnîf *a* : composition, arrangement
ta'yîn *a* : designation
ta'zîm *a* : honor, revere
teb'a *a* : following; subject(s) (*pl* of tâbi')
Tebâreke *a* : May He be blessed
teberrük *a* : considered blessed
tedârik *a* : getting together, preparing,
tedkîk *a* : examination, scrutiny
teessüf *a* : regret, sorrowfulness
tehzîb *a* : beautify, improve, correct
tekmîl *a* : perfecting
tekrâr *a* : again
telâş *a* : hurry
telâşsızca *a t* : quietly, calmly
telef *a* : ruin, perdition, loss
telîf *a* : composing, composition
tenbîh *a* : warning
tenfîr *a* : causing aversion
terbiyye *a* : upbringing, education
terfîk *a* : causing to accompany
tergîb *a* : causing to desire, encouraging
terk *a* : abandon, relinquish
tertîb *a* : arranging
teşebbüs *a* : enterprise, effort
teşekkür *a* : gratitude, thank
tevâzu *a* : humility
teveccüh *a* : inclination
hüsn-ü teveccüh : favorable inclination
tevem *a* : twin, pair
tevfîk *a* : prosperity, success
tezekkür *a* : bearing in mind, recalling
tezkere *a* : memorandum, note
tıb *a* : medicine
ticâret *a* : trade, commerce
titsinmek / tiksinmek *t* : feel disgust
tuhfe *a* : excellent thing, rare thing
tûl *a* : length
tûl-i ömür *a* : length of life, lifetime

U

ubûdiyyet *a* : servitude, devotion to God
uhde *a* : obligation, responsibility
uhuvvet *a* : brotherhood
ulûm *a* : sciences (*pl* of ilm / ilim)
ulûv *a* : highness, elevation
ummân *a* : ocean
umûmî *a* : general, universal
usûl *a* : method, procedure (*pl* of asl / asıl)

Ü

ülfet *a* : friendship
ünsiyyet *a* : fellowship
ünvân *a* : title; parade, pride
üstâd *p* : teacher, expert

V

va'd / va'ad *a* : promise
vâcib *a* : necessary, incumbent
Vâcib-ü Ta'âlâ *a* : God
vâhib *a* : giver
vâki *a* : happening
vâkı'â *a* : in fact, actually
vâkıf *a* : standing, familiar; having, endowed
vakt / vakit *a* : time
vâlâ (bâlâ) *p* high, supreme, exalted
Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye : High Court (established in 1837 to deal with the cases of high officials)
vecenât *a* : cheeks (*pl* of vecne)
vech *a* : face; manner
bu vech ile *a t* : in this manner
vech-i müvecceh *a* : correct manner
vefâdâr *a p* : faithful, loyal
vefâkârlık *a p t* : faithfulness, loyalty
velev *a* : even if
vel-hâsıl *a* : in short, briefly
velî (veliyy-i....) *a* : protector, guardian
vesâil *a* : means, causes (*pl* of vesîle)
vikâye *a* : protection
vukû *a* : happen, take place
vücûd *a* : existence; body

Y

yâdigâr *p* : souvenir; notorious
yâhut *p* : else, otherwise

yakîn *a* : certainty
'alâ vechi l-yakîn : with certainty
ya'ni *a* : that is, *i.e.*, namely
yanşak : talkative
yekta *p* : unique, matchless

Z

zahmet *a* : trouble, distress
zarâr *a* : damage
zarûret *a* : necessity, requirement
zât *a* : person; essence
zâyi *a* : lose, waste
zem (zemm-i...) *a* : blame, censure
zemîm *a* : reprehensible
zevk *a* : pleasure
zevk almak *a t* : to amuse oneself, to make fun
zıdd *a* : opposite, contrary
zıl (zıll-i...) *a* : shade
zılliyet *a* : quality of a shadow
zılliyetpenâh *a p* : abode of God's shadow on earth; the Sovereign
zımn *a* : view, purpose
zımnında *a t* : with a view to, for the purpose of
zikr *a* : mention
zîra *p* : because
ziyâde *a* : increase; more, much more
ziyâdesile *a t* : largely
ziyâfet *a* : banquet
ziyânkâr *a p* : wasteful
zuhûr *a* : appear, take place, come to pass
zukak / sokak : road, street

